

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Matej Kobal

mentor: doc. prof. dr. Matej Makarovič

ALI EKONOMSKA GLOBALIZACIJA VPLIVA NA POLITIČNO IN
KULTURNO GLOBALIZACIJO

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2005

KAZALO

1 UVOD.....	3
2 EKONOMSKA GLOBALIZACIJA	7
2.1 ZGODOVINSKI RAZVOJ EKONOMSKE GLOBALIZACIJE	8
2.1.1 GLOBALIZACIJA TRGOVINE	8
2.1.2 FINANČNA GLOBALIZACIJA	11
2.2 SUBJEKTI EKONOMSKE GLOBALIZACIJE.....	13
2.3 NASTAJANJE SVETOVNE EKONOMIJE	15
2.4 GONILNE SILE EKONOMSKE GLOBALIZACIJE.....	20
3 POLITIČNA GLOBALIZACIJA.....	23
3.1 ZGODOVINSKI RAZVOJ POLITIČNE GLOBALIZACIJE	24
3.2 NACIONALNA DRŽAVA: ZATON ALI PONOVRNO PREOBLIKOVANJE NJENE VLOGE	27
3.3 OSTALI SUBJEKTI POLITIČNE GLOBALIZACIJE.....	32
4 VPLIV EKONOMIJE NA POLITIKO IN OBRATNO.....	35
4.1 POLITIČNA STABILNOST IN DEMOKRACIJA.....	40
5 KULTURNA GLOBALIZACIJA.....	43
5.1 ZGODOVINSKI RAZVOJ KULTURNE GLOBALIZACIJE.....	46
5.1.1 NASTANEK GLOBALNIH KOMUNIKACIJSKIH OMREŽIJ	49
5.1.2 PROCES GLOBALIZACIJE KOMUNIKACIJ V 20. STOLETJU	50
5.1.3 GLOBALNI TREND K DEREGULACIJI	52
5.2 KULTURNI IMPERIALIZEM.....	52
5.3 POTROŠNIŠKA DRUŽBA	57
6 ZAKLJUČEK.....	61
7 LITERATURA	64

1 UVOD

Globalizacija je proces, ki se je začel že v preteklosti. Kot proces je globoko zakoreninjen v našo družbo in zavest, zato se nas njegove posledice in vplivi tičejo, če to želimo ali ne. Globalizacija zajema tako naše kulturno kot tudi družbeno, politično in ekonomsko življenje.

Obstajajo mnoge definicije globalizacije, ki se dotikajo različnih aspektov procesa, toda naslednja na najboljši način opredeli kompleksnost procesa: "Globalizacija je v svojem dobesednem pomenu socialna sprememba, je povečana povezanost med družbami in njihovimi elementi zaradi transkulturacije; je eksplozivna evolucija transportnih in komunikacijskih tehnologij z namenom, da bi se olajšale mednarodne kulturne in ekonomske izmenjave. Beseda je uporabljena v različnih socialnih, kulturnih, trgovinskih in ekonomskih kontekstih."

(www.en.wikipedia.org/wiki/Globalization)

Mnogi avtorji pojmujejo globalizacijo različno. Prav tako ignorirajo razločevalne vzorce globalizacije v različnih aspektih socialnega življenja, zato je bolje pojmovati globalizacijo kot diferenciacijski proces, ki se manifestira v vseh domenah družbenega življenja, npr. vojaška, politična, pravna, ekološka itd. S tega vidika lahko mirno rečemo, da se globalizacija ne manifestira samo na ekonomskem in kulturnem področju (glej Held in drugi, 1999: 12).

Zaradi tega lahko podamo naslednjo definicijo globalizacije: "Človeštvo ni več samo statistični agregat ali filozofska ali ideološka kategorija; spremenilo se je v realno sociološko entiteto, družbeno celoto najvišje kompleksnosti, ki zaobjema vse narode, živeče na svetu. Danes nekdo lahko govori o političnih, ekonomskih in kulturnih odnosih, ki se razširjajo čez vse tradicionalne meje in povezujejo ločene družbe v en sistem" (Sztompka, 1994: 86).

Lahko bi rekli, da globalizacijo poganjajo ekonomski dejavniki, tj. interesi velikih subjektov, multinacionalnih podjetij, ki v nenehni potrebi po rasti in širjenju iščejo vedno nova tržišča. Toda njihov vpliv ni samo ekonomski, s seboj prinašajo tudi kulturne vzorce, navade in način razmišljanja. Hočeš nočeš vplivajo na naš način življenja. Internet kot medij, ki povezuje ves svet v celoto, je kulturno globalizacijo še pospešil: povezal je ljudi na različnih kontinentih, v različnih državah, povečal komunikacijo in spodbudil prenos informacij med različnimi ljudmi.

Med mnogimi razlogi za nastanek globalizacijskega procesa obstajajo monokavzalne (kapitalizem ali tehnološke spremembe) in tudi multikavzalne teze o globalizaciji, ki razlagajo

globalizacijo kot produkt kombinacije faktorjev: tehnoloških sprememb, tržnih sil, ideologij in političnih odločitev (glej Held in drugi, 1999: 12).

Globalizacija povzroča tudi vedno večjo soodvisnost med državami na politični in gospodarski ravni ter med podjetji na globalni ravni. Če pride do politične krize na enem koncu sveta, se to odraža na gospodarskem nivoju na drugem koncu sveta. Gospodarstva so povezana kot še nikoli prej v zgodovini. Na primer, zmanjšanje gospodarske rasti v ZDA, ki je trenutno največje tržišče na svetu, nujno zmanjša gospodarsko rast v Evropi in na Japonskem, saj so ta tri tržišča med seboj povezana; in zato so posledice vidne tudi na drugih tržiščih.

Vpliv ekonomske globalizacije se jasno kaže na političnem področju: “Ekonomska globalizacija se širi s spremenljivo hitrostjo, toda če se razvija, ima pomembne varnostne implikacije. Zabrisuje nacionalne meje in uničuje oblast nacionalnih držav, celo ko razširja njihovo suverenost na nova področja, spreminja regionalne in mednarodne odnose moči, premika mešanico interesov pri vložkih v igras ter ponovno določi stare koalicije in konflikte.”

(www.ndu.edu/inss/strategic%20assessments/SA99/02.pdf)

V diplomski nalogi bom najprej skušal opredeliti pojem ekonomska globalizacija in način njenega manifestiranja. Opredelil bom še pojma politična in kulturna globalizacija ter kako ju je mogoče zaslediti v vsakdanjem življenju. Prav tako bom iskal povezavo med temi tremi oblikami globalizacije in poskušal dokazati tezo, da ekonomska globalizacija vpliva na politično in kulturno globalizacijo.

Da bi na čimlažji način utemeljil svoje domneve, sem se odločil, da bom nalogo razdelil na tri vsebinske sklope. V vsebinskem sklopu, ki se nanaša na ekonomsko globalizacijo, bom začel s pojasnili, kaj je ekonomska globalizacija, nato bom v naslednjem podpoglavju opredelil zgodovinski razvoj ekonomske globalizacije (v tem poglavju bom orisal zgodovinski razvoj globalizacije trgovine in finančne globalizacije), sledilo bo poglavje opredelitve glavnih akterjev ekonomske globalizacije ter poglavje, kjer bom opisal proces nastanka globalne ekonomije. Na koncu bom še opredelil glavne sile, ki povzročajo nastanek ekonomske globalizacije. V naslednjem vsebinskem sklopu bom najprej opredelil, kaj je politična globalizacija, sledil bo zgodovinski oris in nastanek moderne politične ureditve. V tretjem poglavju se bom spraševal o novi vlogi nacionalne države v času velikih sprememb. V četrtem bom opisal še druge najbolj pomembne politične subjekte. Sklop bom zaključil s poglavjema, ki bosta odgovarjala na vprašanje, ali vpliva ekonomija na politiko ali obratno ter ali je nujen demokratičen in stabilen

političen sistem, da bodo učinki ekonomske globalizacije največji. Tretji vsebinski sklop se bo nanašal na kulturno globalizacijo. V prvem poglavju bom razložil, kaj je, sledil bo zgodovinski oris procesa (to poglavje bo razdeljeno na tri podpoglavja, in sicer govoril bom o nastanku globalnih telekomunikacijskih omrežij, o procesu globalizacije komunikacij v 20. stoletju in o globalnem trendu k deregulaciji). Tretje poglavje se bo nanašalo na kulturni imperializem in v zadnjem bom govoril o potrošniški družbi.

Za naslov svoje diplomske naloge sem se odločil, ker me globalizacija še posebej zanima zaradi aktualnosti in posrednega ali neposrednega poseganja v naša življenja. Zato želim raziskovati, kakšne trende in tendence prinaša ter posledično, v katero smer vodi naša življenja.

Da bi lažje razumeli kompleksnost fenomena globalizacije, bom navedel pet točk, ki pomagajo razjasniti njen pomen:

“1. Globalizacijo se lahko bolje razume kot proces ali serija procesov in ne kot posamezno stanje... Nanaša se na nastanek medregionalnih mrež in sistemov interakcije...

2. Prostorski doseg in gostota globalnih ter transnacionalnih medsebojnih povezav snuje kompleksne mreže in omrežja povezav med skupinami, državami, mednarodnimi institucijami, medvladnimi organizacijami in multinacionalnimi korporacijami, ki sestavljajo globalno ureditev. Ta omrežja, ki se prekrivajo in vzajemno delujejo, označijo razvijajočo se strukturo, ki prisiljuje ali pooblašča skupnosti, države in socialne sile...

3. Malo je področij družbenega življenja, ki se izognejo dosegu procesov globalizacije. Ti procesi se zrcalijo v vseh družbenih domenah od kulturnega prek ekonomskega, političnega, pravnega, vojaškega in okoljevarstvenega. Globalizacijo najbolje razumemo kot mnogodelen ali diferenciran socialni fenomen...

4. Globalizacija je s preseganjem prek političnih meja asocirana tako z deteritorializacijo kot tudi s ponovno teritorializacijo socioekonomskega in političnega prostora. Ko so ekonomske, socialne in politične aktivnosti vedno bolj “razvlečene” prek planeta, ne postajajo v pomembnem smislu najprej ali samo organizirane glede na teritorialni princip. So ukoreninjene v posebna prizorišča, toda teritorialno niso omejena...

5. Globalizacija zadeva stopnjo v razvoju, na kateri je oblast organizirana in izvajana, to je širok prostorski doseg omrežij in posamezne oblasti... V vedno bolj medsebojno povezanem globalnem sistemu ima lahko izvajanje oblasti skozi odločitve, dejanja ali neprizadevnost agencij na enem kontinentu pomembne posledice za narode, skupnosti in gospodinjstva na drugih kontinentih... Globalizacija vključuje strukturiranje in restrukturiranje odnosov moči na razdalji...”

(www.globalpolity.co.uk/global/executiv.htm)

2 EKONOMSKA GLOBALIZACIJA

Mnogi avtorji preprosto enačijo pojem globalizacija z ekonomsko globalizacijo: “Globalizacija’ pomeni ustvarjanje česarkoli, kar je svetovno v namenu in uporabi. Najbolj pogosto se nanaša na izredno povečanje v številu in raznolikosti transnacionalnih transakcij (...), ki so napeljevala k prvi svetovni vojni...¹”

(www.ndu.edu/inss/strategic%20assessments/SA99/02.pdf)

Ekonomist Robert Samuelson preprosto definira globalizacijo kot svetovno konvergenco ponudbe in povpraševanja. Specifično opredeljena se ekonomska globalizacija nanaša na “proces, ki pospešuje integracijo svetovne ekonomije prek trgovine in investicij.”

(<http://strategy.sauder.ubc.ca/antweiler/apsc450/slides.pdf>)

Specifično se ekonomska globalizacija nanaša na “... mednarodno trgovino dobrin in storitev ter na finančni sektor (bančništvo, investicije, devizni trgi in gibanje kapitala)...”

(www.ndu.edu/inss/strategic%20assessments/SA99/02.pdf)

Ekonomska globalizacija ima dva učinka: “Globalizacija potrošnje: država, v kateri je bil izdelek narejen, postane neodvisna od nacionalnosti potrošnika. Globalizacija proizvodnje in lastništva: nacionalnost lastnika in nadzornika proizvodnih sredstev je neodvisna od države, ki ga gostuje” (<http://strategy.sauder.ubc.ca/antweiler/apsc450/slides.pdf>).

Danes ne moremo več govoriti o izmenjavi dobrin in storitev med ločenimi gospodarstvi, ampak o nastanku svetovnih tržišč za trgovalne dobrine in storitve. Globalizacija trgovine implicira obstoj pomembnih ravni medregionalne trgovine, tako da funkcionirajo tržišča za trgovalne dobrine bolj na globalni kot znotraj regionalne ravni. Globalna trgovina zato zahteva sistem regulirane izmenjave dobrin in storitev na medregionalnem nivoju (glej Held in drugi, 1999: 150).

Poleg globalne trgovine so se razvili novi finančni instrumenti, deregulirali so se nacionalni finančni trgi, povečala se je rast mednarodnih bank ter drugih finančnih institucij, kar je omogočilo delovanje globalnega finančnega sistema (glej Held in drugi, 1999: 189).

Beseda **ekonomska globalizacija** se nanaša na: “Ekonomsko integracijo (zmanjševanje nacionalnih ovir za trgovino in investicije; dobrine, storitve in denar se premikajo po svetu bolj

svobodno) in tržno deregulacijo (zmanjševanje vloge držav pri reguliranju ekonomske dejavnosti; drugi izraz za to je ekonomska liberalizacija).” (www.mcc.org/us/globalization)

Ena izmed mnogih definicij ekonomske globalizacije se nanaša na težnjo gibanja svetovne ekonomije k nastanku svetovnega trga:

“Ekonomska globalizacija obsega premikanje proti globalnemu tržišču. Dokaz ekonomske globalizacije vsebuje stopnje oblik nove trgovine, ki vključujejo blagovno in storitveno menjavo, različne stopnje mednarodnih finančnih tokov, ki vključujejo svetovno izmenjavo valut, rastoč pomen in prisotnost multinacionalnih korporacij ter povečanje globalno usmerjenega kriminala. Ekonomski odnosi so bolj globalni danes kot pred koncem hladne vojne, ker pri trgovini in finančnih tokovih v veliki meri sodelujejo prejšnje in sedanje komunistične države v razvoju (kot Kitajska)” (Ray, Lee James in Kaarbo, Juliet, 2005: 517).

2.1 ZGODOVINSKI RAZVOJ EKONOMSKE GLOBALIZACIJE

V tem poglavju se bom dotaknil zgodovinskega razvoja dveh fenomenov: globalizacije trgovine in globalizacije finančnega sektorja.

2.1.1 GLOBALIZACIJA TRGOVINE

Trgovina med različnimi družbami se je odvijala od časa stare Grčije in Rima do nastanka modernih nacionalnih držav. Toda nastanek razširjenih trgovinskih mrež je bil povezan z vzpostavitvijo sistema modernih nacionalnih držav, ki bi oblikovale institucionalne strukture, da bi zavarovale lastniške pravice in izmenjavo dobrin. To se je zgodilo v 16. stoletju. V tem času so evropske države širile svoje imperije v Azijo in v obe Ameriki (glej Held in drugi, 1999: 153).

Z vzponom merkantilizma v poznem 17. stoletju so začele države igrati aktivno vlogo pri obdavčevanju trgovine, saj so podpirale in ščitile lastne trgovce. Merkantilisti so podpirali idejo ekonomije, utemeljene na principu zero-sum game (podpirali so uvoz zlata in srebra). Intenzivnost

¹ Gre se za obdobje ob koncu 19. in na začetku 20. stoletja. Definicija se nanaša na prvo fazo ekonomske globalizacije.

in vpliv trgovine na nacionalne ekonomije je bil v tem obdobju omejen (glej Held in drugi, 1999: 154).

Leta 1776 je izdal Adam Smith knjigo Bogastvo narodov, ki je predstavljala politični in intelektualni odziv na merkantilizem. Smith je poudaril koristi bolj svobodne trgovine v medsebojni menjavi. Zmagoslavje svobodnih trgovcev in obdobje britanske svobodne trgovine se lahko vidi od sredine 19. stoletja dalje (ukinitvev žitnega zakona 1846, ukinitvev plovnega zakona in pogajanja leta 1860 o angleško-francoskem trgovinskem sporazumu). V tem obdobju se je povečalo število bilateralnih sporazumov med državami skupaj z zmanjševanjem zaščitnih (protekcioniističnih) stopenj. Načelo Most Favoured Nation (načelo dežele z najugodnejšimi pogoji uvoza) je omogočilo zmanjševanje carin in hkrati pospešitev trgovine (glej Held in drugi, 1999: 154-155).

Posledica industrializacije je velikansko širjenje mednarodne trgovine v zadnjih desetletjih 19. stoletja do prve svetovne vojne. Industrijska revolucija je izboljšala mednarodni transport. Tuje investicije in nove tehnologije so zagotovile industrializacijo tudi ostalim državam poleg Velike Britanije. Začela se je tekma na mednarodnih tržiščih. Industrializacija je povečala povpraševanje po surovinah, kar je ustvarilo bolj široko trgovinsko ureditev, saj se je povečalo število držav, ki so dobavljale surovine iz svojih kolonij. Prvič je postala masovna trgovina s primarnim blagom profitabilna. Število področij, ki se je vključilo v mednarodno trgovino, se je hitro povečalo (glej Held in drugi, 1999: 155).

Z ekstenzivnostjo mednarodne trgovine se je povečala tudi njena intenzivnost. Območja v razvoju so uporabljala dohodke od izvoza primarnih izdelkov, da so kupovala proizvodnjo od industrializiranih držav, vendar šele, ko so izvozniki našli nova tržišča. To je omogočilo razcvet trgovine med razvitimi državami in državami v razvoju. Zlati standard (ustanovljen leta 1870) je zagotovil stabilen mednarodni plačilni sistem, tako da je fiksiral ceno svetovno najpomembnejših valut, izraženih v zlatu. Rastoča mednarodna trgovina je pomenila, da so domači trgi postali zelo povezani in nastali so globalni trgi za določeno blago, npr. riž. Trgovinski tokovi so bili pogosto močno koncentrirani med državami, ki so dosegle trgovinske sporazume. V tem obdobju ni bilo mednarodnih trgovinskih institucij: diplomacija je mednarodno trgovino vodila s pomočjo bilateralnih pogajanj. Hkrati so nastali sporazumi, ki so olajšali in regulirali širjenje mednarodne transportne in komunikacijske infrastrukture zavoljo trgovine (glej Held in drugi, 1999: 155-157).

Zaradi prve svetovne vojne so bile trgovinske mreže uničene. V tem obdobju se je razširil protekcionizem, tako da so države dvignile trgovinske ovire in opustile načelo MNF (dežele z najugodnejšimi pogoji uvoza) v prid diskriminatornih meril. Tam, kjer niso države povečale carin, si je trgovina opomogla znotraj regionalnih trgovinskih ureditev. Nastanek regionalnih blokov je ostro obrnil trend poti globalnemu trgovinskemu sistemu (glej Held in drugi, 1999: 157-161).

Trgovina je ponovno začela rasti šele po koncu druge svetovne vojne. Leta 1944 je nastal sporazum v Bretton Woodsu, ki je oblikoval osnovo za multilateralni trgovinski sistem, ustanovljena je bila multilateralna organizacija (GATT), ki bi pospeševala mednarodno trgovino. GATT je predstavljal osnovo za povojno trgovinsko ureditev in ogrodje sedmih krogov pogajanj glede zmanjševanja carin. Število držav, ki se je vključilo v pogajanja, se je povečalo od osmih med leti 1967-1970 do skoraj vseh držav sveta med leti 1986-1993. Kljub temu da so se stopnje carin zmanjšale in so postale najnižje glede na obdobje pred prvo svetovno vojno, se je povečalo število necarinskih oblik zaščit - te so postale državni ukrepi, ki izkrivljajo mednarodno trgovino (glej Held in drugi, 1999: 163-165).

GATT se je zavzemal tudi za sprostitev storitev. Leta 1995 ga je nasledil WTO. Trend do večje trgovinske odprtosti se je odvijal samo med državami OECD (tj. razvitimi industrializiranimi državami) do 80-ih let 20. stoletja. Šele po letu 1980 so se tudi države v razvoju začele vključevati v pogajanja o zmanjševanju carin, ker so jih k temu spodbudile tudi druge brettonwoodske institucije, kot sta Svetovna banka in IMF (Mednarodni denarni sklad) (glej Held in drugi, 1999: 164-167).

Trgovinske mreže so bile koncentrirane znotraj določenih geografskih območij (Evropa, obe Ameriki in azijsko-pacifiško območje), kar pomeni, da so se ustvarili trije trgovinski bloki z nekaj ekonomske koherence in so vključili večino industrijskih držav. Skeptiki so taka dogajanja interpretirali, kot da postaja mednarodna trgovina vedno bolj regionalizirana ne pa globalizirana. Regionalizacija implicira, da trgovinski tokovi potekajo med podobnimi državami, ki so si geografsko blizu, trgi znotraj regije pa so posebej izolirani od ostalega sveta. To se je še posebej rado dogajalo znotraj regionalnih carinskih unij, ko člani takih unij sprejmejo skupno trgovinsko politiko proti ostalemu svetu. EU je edina carinska unija v svetu, ki deluje. NAFTA je območje proste trgovine med ZDA, Kanado in Mehiko. Podobno velja za APEC (Skupina za azijsko-pacifiško gospodarsko sodelovanje). Za institucionalizacijo regionalnih trgov pa ni nujno, da vodi do zaprtih regij (glej Held in drugi, 1999: 167-168).

2.1.2 FINANČNA GLOBALIZACIJA

Čezmejna trgovina je zahtevala tudi poenotenje monetarnega sistema, ki je najprej temeljil na dragih kovinah (srebro in zlato). Čezkontinentalnemu gibanju zlata in srebra se lahko sledi do 12. stoletja. Organizirane mednarodne finance izvirajo iz 14. stoletja, ko so florentinske trgovinske banke razvile multinacionalne povezave, tako da so razvile vzajemne sporazume s tujimi bankami. Od 16. stoletja naprej je Evropa uvažala večje količine dragih kovin (glej Held in drugi, 1999: 190-192).

Šele od 16. stoletja lahko govorimo o vzpostavitvi reguliranega in institucionaliziranega sistema za kreditiranje med večjimi evropskimi državami. V tem obdobju je postal Antwerpen glavni center evropskih financ. Dva dogodka sta spodbujala rast mednarodnih financ: trgovinska mreža, ki je rasla ter je povečala povpraševanje po čezmejnih finančnih storitvah, in težave, nastale zaradi soočenja z absolutističnimi državami pri zbiranju sredstev, so ustvarile močne pritiske in priložnosti za organiziranje financ (glej Held in drugi, 1999: 190-192).

Z vzponom nizozemskega in angleškega gospodarstva v 17. in 18. stoletju so nastali novi finančni centri v Amsterdamu in Londonu. V tem obdobju so bile čezmejne finančne mreže omejene z obsegom sistemov imperijev (glej Held in drugi, 1999: 192).

Do poznega 19. stoletja je London postal vodilni finančni trg, hkrati so se britanske banke razširile in razvile svoje globalne dejavnosti. V obdobju klasičnega zlatega standarda (od leta 1878 naprej) so postali čezmejni finančni tokovi bolj intenzivni in ekstenzivni. To so še posebej omogočale nove komunikacijske tehnologije. Države so manj omejevale mednarodne finančne tokove, vrednosti večjih valut so bile regulirane z operacijami globalnega sistema zlatega standarda. Britanija je bila dominanten izvoznik kapitala. Največ investicij so potrebovale države v razvoju (glej Held in drugi, 1999: 192-198).

Prva svetovna vojna je povzročila propad klasičnega zlatega standarda ter gospodarsko nestabilnost takoj po vojni. Leta 1928 je bil sistem ponovno obnovljen, a se je ponovno sesul, ko je zlom na Wall Streetu spodkopal mednarodno finančno kooperacijo. Kapitalski tokovi so bili do 30 let 20. stoletja skoncentrirani na manjše število držav. Strukturne spremembe v svetovni ekonomiji vključno z razširjenimi domačimi ekonomskimi in političnimi krizami so omogočile, da ni deloval sistem zlatega standarda (glej Held in drugi, 1999: 198-199).

Leta 1944 so v Bretton Woodsu sprejeli sporazum, ki je ustvaril nov finančni sistem. Ta sporazum je zahteval, da so vse valute fiksirale menjalniški tečaj na dolar. Mednarodne transakcije so temeljile na dolarjih, medtem ko je funt sterling nazadoval kot mednarodna valuta. Brettonwoodski sistem je izključeval vse komunistične države. Postal je institucionaliziran sistem, saj je IMF (Mednarodni denarni sklad) postavljala pravila mednarodne finančne ureditve. Vloga IMF-ja je bila spremljanje ekonomske dejavnosti držav članic in omogočanje rezervnih denarnih zmogljivosti za pomoč državam s plačilnobilančnimi deficiti. Države so lahko dobile posojila, da so lahko reševala svoje plačilnobilančne deficite v sorazmerju z deležem v IMF-ju (glej Held in drugi, 1999: 199-200).

Nadzor kapitala je ločil trge izmenjave valut od domačih denarnih trgov, tako da je omogočil nacionalnim monetarnim avtoritetam intervencijo na tujih menjalniških trgih s podporo vrednosti lastne valute, medtem ko so te države osamile domačo denarno ponudbo od učinkov teh intervencij (npr. obrestne mere ali inflacija). Nadzor kapitala je z nizkimi stopnjami čezmejnih tokov kapitala dal nacionalnim avtoritetam večjo avtonomijo predvsem na kratek rok. Brettonwoodski sistem je utelešal kompromis med svobodnimi trgovci, ki so želeli odprte globalne trge, in socialnimi demokrati, ki so želeli nacionalno blaginjo ter polno zaposlenost. Ta sistem je vladam omogočil večjo avtonomnost pri upravljanju svojih gospodarstev. Drugačne razmere pa so vladale v državah v razvoju, saj so se morale te države zaradi strukturnih kriz v plačilnih bilancah podrediti pogojem Mednarodnega denarnega sklada, če so želele dobiti posojila (glej Held in drugi, 1999: 200-201).

Med leti 1960 in 1980 je prišlo do korenitih sprememb: nastal je trg evrovalut, zrušil se je bretonwoodski sistem in prišlo je do gospodarskih šokov zaradi nafte. Trg evroobveznic je nastal v Evropi, ko so se začeli stekati kapitalski tokovi v evropske namesto v ameriške banke. Avgusta 1971 je propadel sistem fiksnih tečajev iz Bretton Woodsa. To je naznanilo začetek obdobja fleksibilnih menjalniških tečajev, v katerih je vrednost valut določena na osnovi globalnih tržnih sil (tj. na osnovi svetovnega povpraševanja in ponudbe določene valute). Propad bretonwoodskega sistema je bil dokončno dogovorjen leta 1973, ko so države OPEC-a povečale ceno nafte in so morale velike presežke plasirati na mednarodnih denarnih trgih. Nastali so večji centri izmenjave tujih valut: London, New York, Tokio, Hong Kong, Frankfurt, Zürich, Pariz. K tem spremembam je prispevala tudi globalna komunikacijska infrastruktura. Bistveno so se na teh

trgih povečale špekulacije, kar je tudi posledica propada brettonwoodskega sistema (glej Held in drugi, 1999: 201-209).

Vzpon zasebnih globalnih financ preprosto ni proizvod zmagoslavja trga in tehnologije, temveč so ga same države spodbujale in olajševale. Toda to ne pomeni, da lahko vlade te trge nadzorujejo ali zmanjšajo učinkovne kapitalske nadzore s tako lahkoto, kot so jih odstranile. Liberalizacija finančnih trgov med državami OECD in ustanovitev skupnih mednarodnih regulacijskih standardov predstavlja odgovor, ki v zgodovini nima primerjave na ravni mednarodne finančne aktivnosti in na zmanjšanje učinkovitosti nacionalnih kontrol, direktno pa vpliva tudi na finančno globalizacijo. Kljub temu da so vlade, mednarodne agencije in centralne banke ustvarile institucionalno ogrodje, ki je spodbudilo širjenje zasebnih mednarodnih financ, pa ne nadzorujejo več organiziranost ali intenzivnost globalne finančne aktivnosti. Namesto tega se je ravnovesje med javno in privatno močjo premaknilo v zasebno področje (glej Held in drugi, 1999: 215).

Leta 1997 so se države sporazumele, da bodo svoje nacionalne finančne storitve odprle globalni konkurenci (implementacija sporazuma WTO, domače bančne sisteme, zavarovalništvo in industrijo vrednostnih papirjev). S tem so se države odrekle suverenosti nadzora pretoka kapitala. Toda vse države niso opustile nadzora kapitala. Temu so se odrekle države v razvoju in države v tranziciji (nekdanje komunistične države). Navkljub temu ostaja trend proti liberalizaciji domačih kapitalskih trgov. Posledica je bila večje število držav, ki so uvedle fleksibilne menjalniške tečaje. Vsi ti dejavniki nam kažejo, da nastaja sprememba, usmerjena proti globlji globalni finančni integraciji (glej Held in drugi, 1999: 215-216).

2.2 SUBJEKTI EKONOMSKE GLOBALIZACIJE

Kot sem že povedal, je nastanku sodobne trgovinske ureditve in globalnega finančnega sistema botrovala konferenca v Bretton Woodsu leta 1944. Iz tega sistema so bile izključene Sovjetska zveza in ostale komunistične države. Na tej konferenci so ustanovili GATT (ki ga je nasledil WTO leta 1995), Mednarodni denarni sklad (IMF) in Svetovno banko. Globalizacijski skeptiki obtožujejo te tri institucije, da so krive za začetek obdobja korporacijske prevlade v svetu (glej Held in drugi, 1999: 163-165).

GATT (Splošni sporazum za carine in trgovino) je bil oblikovan kot osnova za povojno trgovinsko ureditev in znotraj njegovega foruma se je odvijalo sedem krogov pogajanj za zmanjšanje carin in drugih ovir v mednarodni trgovini. Število držav, ki je bilo vključenih v pogajanja, se je povečalo z 8 med leti 1967-1970 do skoraj vseh držav sveta v letu 1993. Kljub temu da so s temi pogajaji uspeli znižati carine na najnižjo stopnjo v zgodovini, so se med državami OECD povečale številne necarinske zaščite (kvote itd.). Poleg sprostitve mednarodne trgovine v blagu, je GATT skušal nekaj podobnega doseči tudi na področju storitev. WTO (kot GATT-ov naslednik) pa si je postavil cilj odstraniti tudi vse necarinske zaščite. Šele po letu 1980 so se odprle možnosti za države v razvoju, da sodelujejo v mednarodni trgovini (pred tem so lahko samo zahodne industrializirane države sodelovale pri liberalizaciji trgovine (glej Held in drugi, 1999: 164-165)).

Mednarodni denarni sklad (MDS) je nastal z namenom upravljanja pravil mednarodne finančne ureditve. MDS je nadzoroval ekonomske učinke držav ter omogočal rezervna sredstva v primeru plačilnobilančnih deficitov. Vsaka država članica je imela na voljo določeno denarno kvoto za primer kreditiranja posojil v obdobju cikličnih kriz. Zaradi vse hujših kriz, ki so bile bolj strukturne kot pa ciklične narave, je MDS zahteval od držav kreditojemalk, da so začele spoštovati določene posojilne pogoje ter da so na finančnem področju izvedle določene strukturne spremembe (glej Held in drugi, 1999: 199-201).

Vloga Svetovne banke je bila podobna vlogi MDS, tj. upravljanje mednarodnega finančnega sistema, ki je bil ob nastanku omejen na meddržavne finančne tokove in tuje neposredne investicije (TNI). V tem kontekstu so države še zmorele nadzorovati svoje makroekonomske politike ter so imele precejšnjo avtonomijo pri ekonomski strategiji (glej Held in drugi, 1999: 199-201).

Poleg teh treh institucij obstajajo še mnoge regionalne banke, ki imajo podobne cilje, med katerimi izstopa Evropska banka za obnovo in razvoj (EBRD). EBRD je nastala z namenom pomoči vzhodno- in srednjeevropskim državam v tranziciji: "Osnovna cilja EBRD sta podpiranje procesa tranzicije od planskega k tržnemu gospodarstvu ter krepitev privatnega sektorja v državah Centralne in Vzhodne Evrope" (Mrak, 2002: 487).

Skupina Svetovna banka je ena od štirih skupin mednarodnih bank za financiranje razvoja. Skupino Svetovna banka sestavlja poleg IBRD (Mednarodna banka za obnovo in razvoj) še IFC (Mednarodna finančna korporacija), IDA (Mednarodno razvojno združenje), MIGA (Mednarodna

agencija za zavarovanje investicij) in ICSID (Mednarodni center za razreševanje investicijskih sporov). Poslanstvo Mednarodne banke za obnovo in razvoj je sledeče: “Osnovni namen njene ustanovitve je bil formirati mednarodno finančno institucijo, ki se bo osredotočila na financiranje obnove v drugi svetovni vojni uničenih evropskih gospodarstev” (Mrak, 2002: 456). Mednarodne banke za financiranje razvoja so razdeljene na štiri osnovne skupine: Svetovna banka, regionalne razvojne banke, subregionalne banke in skladi v razvitih državah (osnovna značilnost je subregionalni karakter) ter številne subregionalne banke in skladi v Afriki, Latinski Ameriki in v arabskem svetu (glej Mrak, 2002: 54).

Cilji Mednarodne banke za obnovo in razvoj se zelo razlikujejo od ciljev Mednarodnega denarnega sklada:

“V nasprotju z IMF, ki je bil ustanovljen z namenom kratkoročnega plačilnobilančnega financiranja držav članic, je bila IBRD ustanovljena tako za dolgoročno financiranje povojne obnove kakor tudi za dolgoročno financiranje gospodarskega razvoja manj razvitih držav članic. Dejstva, da je članstvo v IBRD pogojeno s članstvom v IMF, izhaja že iz stališča udeležencev brettonwoodske konference, v skladu s katerim bi morale biti države prisiljene k sprejemanju določenih standardov na monetarnem področju – to naj bi bilo zagotovljeno s članstvom v IMF – kot predpogoju za pridobitev ugodnosti, ki jih ponuja članstvo v IBRD” (Mrak, 2002: 457).

2.3 NASTAJANJE SVETOVNE EKONOMIJE

Lahko rečemo, da se je moderna oblika ekonomske globalizacije začela v Bretton Woodsu, kjer so se zbrali takratni največji svetovni ekonomisti, politiki, bančniki in korporacijski predstavniki, da bi razmislili o ublažitvi posledic druge svetovne vojne:

“Odločili so se, da je potreben nov centraliziran globalni ekonomski sistem, da bi pospešil svetovni ekonomski razvoj. Teoretično ne bi bilo več vojn in ljudje bi bili dobro nahranjeni ter bi uživali sadove tehnološke in potrošniške revolucije.... V svoji modrosti so se odločili, da bi bil idealen instrument ohranjanja vseh delov skupaj globalna korporacija, podprta z novimi globalnimi pravili svobodne trgovine, ki bi zadovoljila njeno prevlado... Globalna korporacija je bila povečevana kot instrument, ki lahko zagotavlja dolgoročen mir in stabilnost.”
(www.schumachersociety.org/lec-man.html)

Nastajanje svetovne ekonomije je bil dolgoročen proces in se je odvijal v štirih fazah. Na začetku se je GATT osredotočil na transparentne mejne ovire trgovinskih tokov:

“V zaporednih krogih pogajanj so se te ovire zmanjšale zaradi določene stopnje pritiska na svobodo države, ki je temeljila na izmenjavi približno enakih ponudb zmanjševanja carin ali na široki vzajemnosti... V drugi stopnji medsebojne odvisnosti, liberalizaciji finančnih tokov, je erozija nacionalne avtonomije prevzela različno obliko. Politična avtonomija na makro nivoju, tj. monetarna in davčna politika, se je začela hitro krčiti, ko je deregulacija finančnih tržišč in hitrejša revolucije ICT pospešila poplavo nepretrganih finančnih tokov, ki prevladujejo nad trgovinskimi tokovi med državami... Tretja faza medsebojne odvisnosti, ki se jo lahko že poimenuje globlja integracija ali globalizacija, je drugačne narave in ima drugačen obseg, ki se v večji meri nanaša na vlogo transnacionalnih podjetij in njihov politični vpliv. Za transnacionalna podjetja, posebej v visokotehnoloških panogah in storitvah, je bistven vstop na trg s pomočjo trgovine in investicij: oba načina sta bolj komplementarna kot pa alternativna. Zato je tržna prisotnost skupaj z investiranjem dvojni kanal tako za razširjanje tehnologije kot tudi za dostop do nje. Največje ovire za dostop do trga niso več oba načina vstopa... pogosteje izhajajo iz domačih regulatornih politik, pravnih struktur, delovanja zasebnih področij, struktur finančnih trgov ali inovacijskih sistemov... Taka agenda globlje integracije je globalen enoten trg... Četrta faza globalne integracije je že vidna z rastjo elektronske trgovine... Nov svet kibernetskega prostora dobesedno uničuje meje, tako da pojem ‘domača politika’ postaja svoje nasprotje... Odločujoče vprašanje je, ali integracija

globalne ekonomije, ki se enakomerno pogloblja, v bistvu ustvarja gonilno silo proti globalnemu enotnemu trgu.”

(www.utoronto.ca/cis/timlin.pdf)

Najbolj očitni dokazi za globalnih trge so multinacionalke in njihovo svetovno trgovanje: *“Obstoj današnjih globalnih... tržišč se najbolj jasno manifestira v kibernetickemu prostoru 24-urnega trgovanja v svetovnih finančnih centrih, pri nacionalnih proizvodnjah, finančno-trgovinskih dejavnostih znotraj svetovnih mrež ekonomskih organizacij. Multinacionalne korporacije in globalne proizvodne mreže ponovno organizirajo ekonomsko dejavnost na globalni ravni, in sicer na tako različnih področjih, kot je proizvodnja računalniških čipov in opreme. S tem ustvarjajo novo globalno ekonomijo, ki deluje v skladu s različnimi logikami kot mednarodna trgovina belle époque ali imperijskih ekonomij prejšnjih stoletij”* (Held in McGrew, 2000: 249).

Globalna ekonomija se razlikuje od svetovne ekonomije:

“Informacijska ekonomija je globalna. Globalna ekonomija je zgodovinsko gledano nova realnost, različna od svetovne ekonomije. Svetovna ekonomija je ekonomija, v kateri se nadaljuje akumulacija kapitala po vsem svetu in obstajala na Zahodu najmanj od 16. stoletja dalje... Globalna ekonomija je nekaj drugačnega: je ekonomija s sposobnostjo, da deluje kot enota v realnem času na svetovni ravni. Medtem ko je značilnost kapitalističnega načina produkcije neizprosno širjenje, vedno poskušati preseči omejitve časa in prostora, je bila samo ob koncu 20. stoletja svetovna ekonomija sposobna postati resnično globalna na osnovi nove infrastrukture, ki so jo omogočale informacijske tehnologije. Ta globalnost zadeva jedro procesov in elementov ekonomskega sistema” (Held in McGrew, 2000: 259).

Razvoj transnacionalnih podjetij je bil dolgoročen proces in se ga lahko zasledi skozi različne faze:

1. Merkantilni kapitalizem in kolonializem (1500-1800) je omogočal od države privilegiranim podjetjem izkoriščanje naravnih virov in kmetijstva v koloniziranih regijah.

2. Podjetniški in finančni kapitalizem (1800-1875) je omogočal embrionalen razvoj nadzora nad dobaviteljskimi in potrošniškimi tržišči s pomočjo prevzemov. V tem času so finančne hiše investirale infrastrukturo v prevozu in gradbeništvu.
3. Za mednarodni kapitalizem (1875-1945) je značilno hitro širjenje investicij, temelječih na virih in na iskanju trgov ter rasti mednarodnih kartelov v ZDA.
4. Za multinacionalni kapitalizem (1945-1960) je značilna ameriška dominacija pri tujih neposrednih investicijah, razširjen ekonomski imperializem ter širjenje po merilu individualnih transnacionalnih podjetij.
5. Pri globaliziranem kapitalizmu (1960-1990) se investicije premaknejo od tistih, ki temeljijo na virih in na iskanju trgov, k prostorski optimizaciji proizvodnje in profitnih priložnosti. Za to obdobje je značilna velika rast evropskih in japonskih tujih neposrednih investicij, povečanje investicij v nekdanje socialistične države, širjenje medpodjetniških zavezništev in joint ventures ter povečanje offshore outsourcinga komponent (glej Dunning in Gilpin v Waters, 1995: 77-78).

V vsaki dimenziji ekonomskega življenja lahko v grobem določimo tri faze moderne družbe:

“Med leti 1600 in 1870 je obdobje t.i. ‘kapitalistične ekonomije’, ko absolutistični imperiji propadajo in nastajajo šibke nacionalne države. Geografske povezave so nastale zaradi podjetništva trgovcev. Za obdobje med leti 1870 in 1970 je značilna ‘politična ekonomija’ in sistem mednarodnih ali natančneje povedano medorganizacijskih ekonomskih odnosov. Moč države je odvisna od moči njene ekonomije, od sposobnosti njenih nacionalnih podjetij, da trgujejo in investirajo ter postajajo multinacionalna. Države sodelujejo s transnacionalnimi podjetji, da bi okrepile svoje ekonomije v mednarodnem sistemu, tako da upravljajo tokove delovne sile, trgovino in investicije... Prebivalcem planeta se sedaj zdi, da so vstopili v tretjo fazo, imenovano faza ‘kulturne ekonomije’. Tukaj simbolični trgi presežejo sposobnosti držav, da bi jih upravljale in enote ekonomske produkcije začnejo upadati na bolj individualne ter humane stopnje. Ekonomije se začnejo podrežati individualnemu okusu in izbiri, tako da postanejo reflektivno marketizirane, ker na posimbolizirane sisteme ne vplivajo fizične meje, se reflektivno globalizirajo. Vodilne panoge v tem procesu so tiste, katerih dobrine

so same simboli: množični mediji in zabavna industrija ter postindustrijske storitvene industrije. Ekonomija se lahko tako odpre in predre preostale obrambe ekonomske in politične geografije. Posledica tega je tudi, da svetovni statusni sistem zamenja svetovni razred v kulturalizirani globalni ekonomiji, ki temelječi na potrošnji, življenjskem stilu in predanosti vrednotam” (Water, 1995: 94-95).

Globalna ekonomija ima določene značilnosti:

1. Globalna ekonomija je notranje diverzificirana v tri večje regije in območja vpliva: Severno Ameriko (vključno s Kanado in Mehiko), Evropsko unijo in azijsko-pacifiško regijo (s središčem Japonske, toda z vedno večjim vplivom Južne Koreje, Indonezije, Tajvana, Singapurja, prekomorske Kitajske ter Kitajske same). Okoli tega trikotnika moči, bogastva in tehnologije se ostali svet organizira v hierarhično in asimetrično med seboj odvisno mrežo.
2. Posebna značilnost globalne ekonomije je ta, da ne vključuje vseh ekonomskih procesov na planetu, vseh teritorijev in ne vključuje vseh ljudi v svoje delovanje, čeprav posredno ali neposredno vpliva na življenje vsega človeštva.
3. Struktura globalne ekonomije je ustvarjena zaradi dinamik konkurenčnosti med ekonomskimi subjekti in prizorišči (državami, regijami, ekonomskimi področji), kjer so nastavljeni. Taka konkurenčnost je določena na osnovi faktorjev, ki so značilni za novo informacijsko ekonomijo. Štirje glavni faktorji določajo obliko in rezultat konkurenčnosti: tehnološka sposobnost; dostop do večjih integriranih premožnih trgov (npr. EU, Severna Amerika ali Japonska); razlika med proizvodnimi stroški na mestu proizvodnje in cenami na mestu ciljnega trga; politična sposobnost nacionalnih in nadsacionalnih institucij, da usmerjajo strategijo rasti tistih držav ali področij pod njihovo jurisdikcijo, vključno z ustvarjanjem konkurenčnih prednosti na svetovnem trgu.
4. Arhitekturo globalne ekonomije odlikuje asimetrično medsebojno odvisen svet, ki je organiziran okoli treh večjih ekonomskih regij in vedno bolj polariziran vzdolž osi nasprotovanja med produktivnimi, informacijsko bogatimi, premožnimi področji ter osiromašenimi, ekonomsko razvrednotenimi in socialno izključenimi področji. Med tremi dominantnimi regijami (Evropo, Severno Ameriko ter Azijo in Pacifikom) se za Pacifik zdi, da je najbolj dinamičen, a hkrati tudi najbolj ranljiv zaradi svoje odvisnosti od odprtosti tržišč drugih regij.

5. Globalna ekonomija, ki nastaja na osnovi informacijske proizvodnje in konkurenčnosti, je zaznamovana z medsebojno odvisnostjo, asimetrijo, regionalizacijo, povečano diverzifikacijo znotraj vsake regije, selektivno vključenostjo, izključevalno segmentacijo in kot rezultat vseh teh značilnosti izredno variabilno geometrijo, ki teži po razpustitvi zgodovinske, ekonomske geografije (glej Held in McGrew, 2000: 262-268).

2.4 GONILNE SILE EKONOMSKE GLOBALIZACIJE

Sile, ki poganjajo globalizacijo, lahko razvrstimo v tri segmente: tehnološke, organizacijske in individualne (glej Hedley, 2002: 6-39).

Med tehnološke dejavnike globalizacije štejemo tehnološke inovacije v transportu, komunikaciji in informacijskih procesih v zadnjih 20-ih letih (ICT revolucija). Tehnološke inovacije v transportu so zmanjšale časovne in prostorske ovire, medtem ko so napredki v komunikacijski in informacijski tehnologiji izničili ovire prostora in časa (internet, optični kabli, elektronski mikročipi itd.). Druga svetovna vojna je še posebej omogočila razmah industrije orožja, ki je kasneje prešlo v civilne namene (glej Hedley, 2002: 6-13).

Med organizacijske sile, ki so povzročile globalizacijo, štejemo TNP (transnacionalna podjetja), ki so formalne poslovne organizacije in imajo razpršene operacije po več državah. Tehnološke inovacije so povečale njihovo dejavnost v zadnjih štirih dekadah. Transnacionalnim podjetjem lahko pripišemo večino operacij ekonomske globalizacije: TNI (tuje neposredne investicije), mednarodno trgovino itd. Na civilnem področju predstavljajo največjo globalizacijsko gonilno silo mednarodne vladne institucije. Najbolj znani so Združeni narodi. Na področju ekonomske globalizacije pa so najbolj vidne WTO (Svetovna trgovinska organizacija), OECD (Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj) ter EU (Evropska unija), kot tudi MERCUSOR, NAFTA, ASEAC. Mednarodne nevladne organizacije predstavljajo reakcijo na formalno organizirana zasebna in javna področja (glej Hedley, 2002: 13-23).

K individualnim silam globalizacije štejemo masovne migracije ljudi. Manj permanentne oblike migracij vključujejo imigrantske delavce, izmenjavo študentov in turiste. Poleg teh obstajajo še elektronske migracije (tj. število telefonskih klicev v tujino) ter uporaba interneta (glej Hedley, 2002: 24-27).

Saul Eslake opredeljuje le tri razloge za trenutno fazo globalizacije:

1. Tehnologija omogoča, da je globalizacija izvedljiva na načine, ki prej niso bili možni (nove tehnologije, kot so letala, kontejnerske tovorne ladje, nove informacijske tehnologije in internet, kot tudi nova transportna sredstva, ki so omogočila proizvodnjo na različnih lokacijah itd.).
2. Ljudje zahtevajo globalizacijo kljub vsem njenim posledicam. Izobrazba namreč poveča njihovo poželenje po raznolikosti in različnosti, okrepi sposobnost, da lahko primerjajo in izbirajo ter zmanjšuje njihovo toleranco, da so prisiljeni kupovati cenene ali preveč drage dobrine in storitve samo zato, ker so lokalne provenience.
3. Vlade (države), večinoma demokratično izvoljene, zavestno odstranjujejo nekatere ovire za globalizacijo (npr. umetne ovire v mednarodni trgovini so po drugi svetovni vojni padle za 80 ali 90% zaradi politične intervencije).

www.anz.com/business/info_centre/economic_commentary/globalizationeconomicpolicydemocracy.pdf

Države so se zavestno odločile, da se bodo vključile v mednarodno menjavo. Nihče ni prisilil držav v razvoju, kot je npr. Kitajska, da so izbrale pot integracije z globalno ekonomijo. Nihče ni teh držav prisilil, da so se včlanile v WTO. Izkušnje tistih držav, ki se niso vključile, so prisilile večino držav, da so izbrale pot integracije z globalno ekonomijo. Npr. za Avstralijo, ki se ni vključila v pogajanja o sprostitev trgovine na področju industrijskega blaga v letu 1947, za razliko od ostalih industrializiranih držav, je bila posledica te odločitve, da je delež njenega izvoza rasel za polovica počasneje od ostalega industrializiranega sveta. Gospodarsko rast per capita je bila pod povprečjem ostalega industrializiranega sveta. S tega vidika lahko mirno rečem, da so eden izmed ključnih nosilcev ekonomske globalizacije države same.

www.anz.com/business/info_centre/economic_commentary/globalizationeconomicpolicydemocracy.pdf

Pri tem lahko dodam še to, da si države v razvoju želijo bolj pravične oblike globalizacije. To bi tem državam omogočilo, da bi bogate države prenehale uporabljati zakonodajo o intelektualni lastnini in bi lahko tudi države v razvoju imele dostop npr. do novejših zdravil. Ali pa, da bogate države ne bi več subvencionirale izvoza izdelkov, ki konkurirajo domačim, ali da bi bogate države odstranile ovire za trgovino z državami v razvoju, konkretno za kmetijske izdelke in tekstil.

(www.anz.com/business/info_centre/economic_commentary/globalizationeconomicpolicydemocracy.pdf)

Kljub temu da so države samo prispevale k izgradnji svetovnega ekonomskega sistema in želele požeti koristi od integracije z globalno ekonomijo, je očitno, da je trenutna finančna globalizacija tržno bolj pospeševana kot pa državno poganjan fenomen: “Okrepljena zaradi finančne liberalizacije postavlja spremljajoča sprememba proti trgov in zasebnim finančnim institucijam kot avtoritativnim akterjem v globalnem finančnem sistemu resna vprašanja glede narave državne oblasti in ekonomske suverenosti” (Held in drugi, 1994: 234).

3 POLITIČNA GLOBALIZACIJA

Definicija politične globalizacije se vrti okoli pojmovanja ideje nacionalne države: “Globalizacija... označuje procese, s katerimi so suverene nacionalne države zanikane in spodkopane od transnacionalnih akterjev zaradi odnosov moči, usmeritev, identitet in omrežij, ki se medseboj izmenjujejo” (Held in McGrew, 2000: 101).

Politična globalizacija ponovno artikulira vlogo nacionalne države: “Sedanja globalizacija je povezana s preobrazbo državne oblasti, ker so vloge in funkcije držav ponovno artikulirane, ponovno oblikovane in ponovno vtakane v sečišče omrežij in sistemov, ki se globalizirajo in regionalizirajo. Metafore, kot so izguba, zmanjšanje ali erozija državne oblasti, lahko napačno prikažejo to ponovno oblikovanje.” (www.polity.co.uk/global/globocp.htm)

O politični globalizaciji lahko govorimo v kontekstu nacionalne države. Države imajo posebno značilnost, to je suverena avtoriteta nad določenim ozemljem s pravico uporabe sile, da bi ohranile notranji red ter da bi zaščitile svoj teritorij pred agresijo. Suverenost implicira dejstvo, da je država zadnja avtoriteta na svojem ozemlju, ki izvaja jurisdikcijo nad svojimi državljani, skupinami in organizacijami. Suverena država ni podvržena nobeni višji avtoriteti (glej Lechner in Boli, 2000: 195).

V preteklosti je bil svetovni zemljevid sestavljen iz različnih političnih enot od majhnih vojvodin in kneževin do večjih imperijev, ki so jim vladale močne države. Skoraj vse majhne enote so bile vsrkane v večje nacionalne države (glej Lechner in Boli, 2000: 195).

V nasprotju z vsemi zgodovinskimi družbami je sedanja svetovna družba globalna. Proces, s katerim so bile številne zgodovinske družbe združene v en globalen sistem, lahko imenujemo globalizacija (glej Held in McGrew, 2000: 49).

Ena izmed mnogih definicij politične globalizacije se nanaša na nastanek novih političnih akterjev:

“Politična globalizacija obsega nove politične akterje in transnacionalne politične aktivnosti v novem sistemu globalnega vladanja. Združeni narodi ter druge mednarodne organizacije so del tega sistema in sodelujejo v politikah, ki vedno bolj spodbijajo suverenost držav. Tudi nevladne organizacije so vedno bolj vplivne ter zastopajo in delujejo prek meja. Mednarodne in nevladne organizacije

pomagajo ustvarjati in občasno uveljavljati globalne norme, kot so človekove in demokratične pravice” (Ray, Lee James in Kaarbo, Juliet, 2005: 517).

Kaj je sploh politična globalizacija? O politični globalizaciji lahko govorimo v treh primerih. Prvič, dejstvo, da je ves svet organiziran v enake politične enote, tj. v nacionalne države, je znak globalizacije. Nikoli prej ni bil svet sestavljen iz samo ene vrste politične enote. (...) Drugič, na politično globalizacijo namiguje uniformnost, ki jo kažejo nacionalne države v svojih ciljih, strukturah, programih in notranjih delovanjih. Skoraj vse države prevzemajo odgovornost za obširno serijo dejavnosti, ki vključujejo izobraževanje, zdravstveno oskrbo, upravljanje ekonomije in financ, programov blaginje, upokojevanja in pokojnin, zaščito okolja in blažitve revščine poleg ključnih zadev, ki se tičejo držav, tuje politike in vojaške obrambe. Skoraj vse države imajo razvite birokratske strukture. (...) Tretja značilnost politične globalizacije je, da so v zadnjih stotih letih nastale mnoge meddržavne organizacije, ki so povezane z državami in ki so bile ustvarjene, da bi se ukvarjale s problemi in vprašanji, ki vplivajo na mnoge države. Večina deluje na ekonomskem, političnem in tehničnem področju. Najbolj znane so Združeni narodi, IMF, WTO, UNESCO itd. (glej Lechner in Boli, 2000: 195-196).

3.1 ZGODOVINSKI RAZVOJ POLITIČNE GLOBALIZACIJE

Stoletja so bili imperiji dominantna oblika države. Za svojo ohranitev so potrebovali akumulacijo in koncentracijo prisilnih sredstev (vojsko in sposobnost vojskovanja). Ob izgubi teh sredstev so imperiji sami razpadli. Zanje je značilno, da so se razvili kot posledica širjenja omejene oblasti in majhnih držav. Razvita vojaška moč je bila za ustvarjanje in ohranjanje teritorialnih meja odločujoča. Imperiji so bili prepredeni s trgovinskimi potmi. Imperiji so potrebovali davke, ki so omogočali vladarjem, njegovi administraciji in vojski podporo. Kljub vsej svoji mogočnosti so imperiji lahko ohranjali le omejeno administrativno avtoriteto, saj so se raztezali čez mnoge skupnosti in družbe, ki so bile kulturno različne in heterogene. Vladarji so dominirali le omejenemu geografskemu in družbenemu prostoru, saj so jim primanjkovala sredstva, ki bi jim omogočala urejeno administracijo nad teritoriji, ki so si jih lastili. Politična oblast in nadzor sta bila neenakomerno porazdeljena nad teritoriji, politični nadzor pa je tudi

variral, ko so se oblikovali alternativni centri moči znotraj osrednjih teritorijev in na periferiji (glej Held in drugi, 1999: 32-4).

V srednjem veku je nastal sistem deljene avtoritete. Tisti, ki so prevladovali nad teritorijem, so se obnašali, kot da so vojaški zmagovalci in osvajalci ter so terjali davke in rento. Politično se je oblast nagibala k lokalnemu in osebnemu, tako je ustvarila svet, kjer so se zahteve in oblast prekrivale, kar je vodilo v konflikte. Ekonomija srednjega veka je temeljila na kmetijstvu, vsak višek pa je bil obdavčen. Viški so omogočali vzpostavitev in ohranitev politične oblasti. Razvili so se sedeži oblasti, na osnovi katerih se je oblikovala mreža kraljestev, principatov, vojvodstev in drugih centrov oblasti. Z nastankom alternativnih političnih oblasti v mestih pa se je mreža začela zapletati. Mesta so bila odvisna od trgovine in manufakture, pogosto so uživala privilegij neodvisnega sistema vladanja, določenega s koncesijami. Najbolj znana so bila italijanska mesta, a tudi po Evropi so se oblikovali številni urbani centri, ki so zahtevali politično avtoriteto (glej Held in drugi, 1999: 34-5).

Mnogo razlogov je prispevalo k razpadu sistema srednjeveške oblasti, v obdobju od 15. do 18. stoletja pa se je oblikoval model moderne države z dvema oblikama političnega načina vladanja: absolutistične (Francija, Prusija, Španija, Avstrija, Rusija in Švedska) ter ustavne monarhije (Anglija in Nizozemska). Absolutizem je zahteval razvoj državne oblike, za katero je značilno vsrkanje manjših političnih enot v širše in močnejše politične strukture, sposobnost vladanja združenemu ozemlju, ločen pravni sistem in okrepljena ureditev na posameznem teritoriju, uporaba centralne in enotne vlade v imenu monarha ter nastanek relativno majhnega števila držav, ki so se borile za oblast. Vir moderne politične ureditve so bile absolutistične države. Prvič v zgodovini se je izoblikovala meddržavna ureditev. Absolutizem je zgostil politično in vojaško oblast v rokah vladarja ter ustvaril osrednji sistem vladavine, tlakoval je pot sekulariziranemu in nacionalnemu sistemu oblasti, sodeloval je pri procesu izoblikovanja držav, ki so začele zmanjševati socialne, ekonomske in kulturne razlike znotraj držav in širiti razlike med državami. Absolutizem je pomagal utirati pot nastanku nacionalne identitete. V središču tega procesa je bila sposobnost držav, da so zavarovale in okrepile svojo oblast ter da so uredile svoje notranje in zunanje zadeve. To je bilo odvisno od sposobnosti uporabe sredstev prisile. Tiste države, ki so imele veliko prebivalstvo, relativno močno trgovska gospodarstva in tradicijo tehnoloških inovacij, so postale prevladujoče politične sile (glej Held in drugi, 1999: 35-6).

Ob koncu 17. stoletja je bila Evropa družba držav v razvoju, kjer sta postala principa teritorialnosti in suverenosti najvišji vrednosti. Utrditev oblasti vsake posamezne države je bila hkrati del procesa izoblikovanja meddržavne ureditve. Razvoj državne suverenosti je bil osrednji procesu medsebojnega priznanja, kjer so države pridobile pravice nad svojo jurisdikcijo na svojih teritorijih in v svojih skupnostih. Suverenost je uvedla opravičilo za vladanje nad omejenim teritorijem. Nastajajoča družba evropskih držav je bila artikulirana z novo zasnovano mednarodnega prava, ki se nanaša na vestfalski model (po mirovnem sporazumu v Vestfaliji iz leta 1648). Model pokriva obdobje od leta 1648 do 1945. Vestfalski model upodablja razvoj svetovne ureditve, ki je sestavljena iz teritorialno suverenih držav, v katerih ni vrhovne avtoritete: države uredijo svoje zadeve zasebno in s silo, če je treba; angažirajo se v diplomatskih odnosih z drugimi državami; svoje interese skušajo postaviti nad interesi drugih; sprejemajo logiko principa učinkovitosti. Nova državna ureditev je postavila okvir za širjenje državnega sistema in je hkrati omogočila vsaki državi pravico do avtonomnega in neodvisnega delovanja. Prizadevanje in upravljanje meddržavnih odnosov s pomočjo diplomacije izhaja iz obdobja italijanskih mestnih državic v 15. stoletju. Po vestfalskemu miru je postala ustaljena evropska praksa postopna izmenjava diplomantov, tvorba trajnih diplomantskih poslanstev in kodifikacija diplomatskih imunitet (glej Held in drugi, 1999: 37-8).

Medsebojne povezave med državami so se okrepile zaradi ekspanzije Evrope, ki je tudi vodila do uničenja starejših neevropskih meddržavnih povezav. Ključne značilnosti modernega sistema držav so postale glavne značilnosti globalne ureditve, ena od teh je bila sposobnost evropskih držav za prekomorske operacije s pomočjo vojaških in pomorskih sil. Širjenje Evrope je zahtevalo razvoj organizacij, sposobnih delovanja na takšni ravni. Imperialistično širjenje je postalo najpomembnejše sredstvo rasti državne aktivnosti in oblasti. Države, ki so bile sposobne sklicevati se na trdno administrativno infrastrukturo, številčno prebivalstvo in široko davčno osnovo, skupaj z vojaško in ladjedelniško industrijo, so bile v prednosti (glej Held in drugi, 1999: 39-41).

Obdobje kolonializma označuje začetek spreminjanja od imperialnih in teritorialnih oblik nadzora. Šele konec 19. in na začetku 20. stoletja so evropski imperiji dopolnili svoje načine nadzora, ki so vključevali direktno administracijo, z novimi oblikami infrastrukturne interakcije in nadzora. Evropske države so presegle svoje oblasti in oblikovale mehanizme in organizacije, ki so jim utegnile dati nekaj infrastrukturnega nadzora. Sčasoma se je direkten nadzor umaknil novim

transnacionalnim oblikam organizacij in dejavnostim, za katere so bili značilni bolj anonimni sistemi oblasti, ki so začeli razvijati svoje življenje neodvisno od nacionalne države, ki jih je ustvarila. Namesto teritorialnih imperijev, ki so se raztezali nad mnogimi regijami in jih skušali podrediti enotnemu političnemu sistemu, se je začela nova politična ureditev širiti na osnovi vladnih organizacij, transnacionalnih navad in omrežij izmenjave. Močni nacionalni ekonomski interesi so bili pogosto sposobni ohraniti hegemonске položaje nad prejšnjimi kolonialnimi teritoriji z zamenjavo vidne prisotnosti upravljanja z nevidnimi vladami bank, podjetij in mednarodnih organizacij (glej Held in drugi, 1999: 42-3).

Osrednja institucija, ki je bila potrebna za nastanek nove mednarodne ureditve, je bila moderna nacionalna država, ki ima številne inovacije: politični aparat, ki ločuje oblast in podanike z jurisdikcijo nad označenim teritorijem, monopolistični nadzor nad sredstvi nasilja, neosebno strukturo oblasti in značilno zahtevo po legitimnosti kot posledico minimalne podpore svojih državljanov. Po 2. svetovni vojni je moderna nacionalna država postala osnovna politična ureditev v svetu. Z dekolonializacijo in razpadom Sovjetske zveze je število nacionalnih držav hitro naraslo. V obdobju zadnjih 50 let so se izoblikovali trije glavni tipi politične ureditve: avtoritativni, delno demokratični in liberalnodemokratični. V treh glavnih valovih demokratizacije sta se utrdila liberalna in tudi demokratična ureditev kot posebna politična oblika (glej Held in drugi, 1999: 45-9).

3.2 NACIONALNA DRŽAVA: ZATON ALI PONOVO PREOBLIKOVANJE NJENE VLOGE

Začetek nastanka modernega sveta, kot ga poznamo sedaj, je zaznamoval nastanek zelo pomembne politične tvorbe:

“Pred 1000 leti bi bil moderen politični zemljevid sveta nerazumljiv. Ljudje takrat niso razmišljali o politični moči, ki je ločena od meje in jasnih teritorialnih domen. Moderna politika je nastala in se je izoblikovala z razvojem političnih skupnosti, ki so se povezale le z določenim ozemljem ter se izoblikovale v nacionalno državo. To je oblikovalo centralizirano politično moč znotraj Evrope, ustvarjalo državne strukture ter nove ureditve med državami. Oblike demokracije

so se razvile znotraj določenih političnih skupnosti, nastanek imperijev pa je preprečil demokratično odgovornost, ki bi nastala na mnogih drugih prizoriščih” (Held in McGrew, 2000: 105).

Nacionalna država ima tudi danes kljub spremenjenim političnim razmeram pomembno vlogo:

“Moderna nacionalna država je osnovna oblika politične vladavine na tem planetu... V 17. stoletju se je začel sedanji mednarodni sistem, katerega ključni deli so suverene države, ki zahtevajo ekskluzivno avtoriteto znotraj svojih geografskih meja. Za ta sistem so značilne teritorialne države, ki urejujejo svoje spore zasebno in včasih s silo; svoje nacionalne interese postavljajo nad interesi drugih in ne priznavajo superiornejše avtoritete od njihove. Spremembe v mednarodnem pravu, regionale zveze in globalne institucije v 20. stoletju niso spremenile osnovne oblike in modela tega državnega sistema” (Held in McGrew, 2000: 105).

Princip nacionalne države je utemeljen z vestfalskim mirom leta 1648 ob koncu tridesetletne vojne v Evropi. Ta letnica označuje začetek modernega mednarodnega sistema kot sveta, sestavljenega iz suverenih držav, temelječega na principih avtonomije in teritorialnosti. Princip teritorialnosti pomeni, da se politična avtoriteta izvaja nad določenim geografskim prostorom bolj kot npr. nad ljudmi, kar je značilno za plemensko obliko politične ureditve. Avtonomija pomeni, da noben zunanji akter ne uživa avtoritete znotraj meja države. Kršitev principa teritorialnosti pomeni, da je treba ustvariti avtoritativne strukture, ki niso omejene z geografskimi mejami (britanski Commonwealth, EU itd.). Akterji znotraj določenega ozemlja odločajo glede nekaterih dejanj, glede drugih pa se odloča izven teritorialne entitete, kot je Evropsko sodišče (glej Held in McGrew, 2000: 124).

Načinov kršitve principa avtonomije, s katerim je zunanji akter sposoben izvajati nekaj avtoritativnega nadzora znotraj teritorija države, je mnogo. Primeri take kršitve avtonomije je vpliv Katoliške cerkve na stališča glede legitimnosti nadzora rojstev in splava itd. (glej Held in McGrew, 2000: 125).

Toda v zgodovini nacionalnih držav so se oblikovali tudi štirje načini, s katerimi so se dosegali kompromisi glede vestfalskih principov: s konvencijami, pogodbami, nasiljem in izsiljevanjem. Pri konvencijah so vladarji vstopili v sporazume npr. o človekovih pravicah. Pri

pogodbah so se vladajoči strinjali, da bodo kršili vestfalska principa, saj so s tem pridobili nekaj koristi (npr. tuje posojilo). Pri nasilju vladarji močnejših držav izkoristijo šibkejšo s pomočjo groženj. Pri izsiljevanju je tarča tako šibka, da nima drugih opcij, kot da izpolni želje močnejšega. Ti štirje načini so bili ustaljeni vzorci obnašanja v mednarodnem sistemu. Vsak večji mirovni sporazum po letu 1648 je kršil vestfalski model na tak ali drugačen način (glej Held in McGrew, 2000: 125).

Dandanes spodkopujejo princip nacionalne države transnacionalne sile: “Sile, ki spodkopavajo, so transnacionalne. Odkar nacionalne države ostajajo edini okvir za knjigovodstvo in edini viri za učinkovito politično iniciativo, jih ‘transnacionalnost’ sil, ki jo spodkopujejo, postavlja izven domene preišljenega, ciljnega in potencialno racionalnega delovanja” (Bauman, 1998: 56).

Načini, kako ekonomska globalizacija vpliva na suverenost nacionalnih držav, so sledeči: *“Prvič, hitra izmenjava dobrin, storitev in kapitala na globalnem trgu utegne spodkopati sposobnosti držav, da bi z nacionalnimi politikami nadzorovale inflacijo in nezaposlenost. Drugič, mobilnost delovne sile, produkcije in kapitala utegne zmanjšati državno učinkovitost pri zaposlovanju, varnosti in okoljevarstvenih standardih. Tretjič, večja medsebojna odvisnost pomeni, da so nacionalne ekonomije, na osnovi katerih vlade delujejo, bolj občutljive na oddaljene šoke in krize, kar se odraža v večjih posledicah doma. Četrtoč, nastanek globalnega vladanja v mednarodni politični ekonomiji izpodbija državno avtoriteto”* (Ray, Lee James in Kaarbo, Juliet, 2005: 511).

Zaradi teh in podobnih razlogov so politične integracije odgovor na izzive globalizacije: “S političnim regionalizmom je mišljena geografska skupina stičnih nacionalnih držav, ki si delijo številne skupne značilnosti, imajo pomembne ravni interakcije in ki uživajo institucionalizirano sodelovanje prek formalne multilateralne strukture” (Held in drugi, 1999: 74).

Obstaja pet razlogov, zakaj mora nacionalna država v času globalizacije preoblikovati in ponovno formulirati svojo vlogo:

“Prvič, nacionalne vlade niso več mesto učinkovite politične oblasti – različne sile in agencije na nacionalnih, regionalnih in mednarodnih ravneh si to oblast delijo in jo učinkovito zamenjujejo. Drugič, ideja politične državne usode – samoodločujoče skupnosti – ne more več biti pomembneje umeščena znotraj meja

ene same nacionalne države. Nekatere izmed najbolj pomembnih sil in procesov, ki odločajo o življenjskih priložnostih znotraj in prek politične skupnosti, so sedaj izven dosega posameznih nacionalnih držav. (...) Tretjič, del tukaj predstavljenega argumenta ni, da je bila nacionalna suverenost celo v regijah z zelo prekrivajočimi se in deljenimi političnimi strukturami ter avtoritativnimi strukturami v celoti spodkopana – sploh ne. Je pa del argumenta, da obstajajo pomembna področja in regije, v katerih se križajo interesi, interpretacije pravic in dolžnosti so konfliktne, pravne in avtoritativne strukture so med seboj povezane itn., ki preganjajo idejo suverenosti kot neomejeno, neločljivo in ekskluzivno obliko javne oblasti... Delovanje držav v vedno bolj kompleksnih regionalnih in globalnih sistemih vpliva tako na njihovo avtonomijo... kot tudi na njihovo suverenost... Četrtrič, zadnja desetletja 20. stoletja odkrivajo pomembne vrste novih oblik 'mejnega problema'. Živimo v svetu 'prekrivajočih se usod', kjer so poti prav vsake države bolj tesno prepletene kot kdajkoli prej... V svetu, kjer se močne države ne odločajo samo za svoje ljudi, ampak enako tudi za druge in kjer transnacionalni akterji in sile na različne načine prestopajo meje nacionalne skupnosti, se vprašanja kot so, kdo bi moral biti odgovoren komu in na kateri osnovi, ne rešijo sama po sebi in na lahek način. Petič, ni več jasno ločenega razlikovanja med domačimi in tujimi zadevami, notranjimi političnimi vprašanji in zunanjimi vprašanji, suverenimi zadevami nacionalne države in mednarodnimi pozornostimi. Vlade se soočajo z zadevami, kot so: mamila, AIDS, BSE (...), uporaba neobnovljivih virov, upravljanje jedrskih odpadkov, širjenje orožja za množično uničevanje in globalno segrevanje ozračja. Povrh tega pa vprašanja, kot so lokacijska in investicijska strategija MNP, regulacija globalnih finančnih tržišč, grožnje davčni osnovi posameznih držav v kontekstu globalne delitve delovne sile in pomanjkanja nadzora nad kapitalom, kažejo na dvome o vrednosti nekaterih osnovnih instrumentov nacionalne ekonomske politike..." (Held in drugi, 1999: 80-1).

Proces globalizacije razdira ključne strukture nacionalne države. Posebej ekonomska globalizacija spodkopava štiri glavne aspekte nacionalne države:

“Tradicionalno razločevanje med notranjim in zunanjimi političnimi ekonomskimi praksami je zamenjal sistem produktivnega kapitala in financ, ki se ne meni za nacionalne meje. Pravzaprav je globalizacija pogosto razumljena kot uničevalka štirih aspektov nacionalne države: njeno sposobnost, njeno obliko, njeno avtonomijo in njeno avtoriteto/legitimnost. Taka področja, kot so vprašanja o varstvu okolja, človekove pravice in globalno ekonomsko sodelovanje, so povzročila širjenje mednarodnih političnih ureditev in mednarodnih regulatornih sistemov, kar kaže na nezmožnost posameznih nacionalnih držav, da bi na teh področjih izpolnjevale potrebe in zahteve svojih državljanov brez pomoči mednarodne kooperacije. To je lahko kot dokaz upadanja sposobnosti posameznih politično, ekonomsko in socialno izoliranih nacionalnih držav. Sposobnost nacionalnih držav ni samo to, da se je število mednarodnih organizacij povečalo... Institucionalna oblika države utegne preživeti globalizacijske spremembe, toda pomembno je to, da so spremembe na strukturni ravni. Spreminja se učinkovitost strategij posameznih držav pri upravljanju z domačimi, ekonomskimi, socialnimi in kulturnimi politikami. Medsebojna povezanost držav začinja diktirati lokalna politična vprašanja... To pomeni, da je prišlo do strukturnih sprememb v državi, s katerimi naj bi se prilagajale globalnim kot tudi nacionalnim potrebam... Pogosto proces globalizacije močnejše pritiska na sposobnost nacionalnih držav, da bi nadzorovale lastno usodo. Avtonomija države se lahko opredeli kot sposobnost slediti neodvisnim politikam znotraj domačega in mednarodnega konteksta. Državna avtonomija se lahko tudi razlikuje od namena, kjer se izvaja, kar pomeni stopnje pritiskov izvajane zaradi državnega delovanja in od domen, ki pomenijo politična področja, na katerih taki pritiski delujejo. Izrazito zmanjšanje avtonomije posamezne nacionalne države se lahko vidi v večjem globalnem okoljevarstvenem aktivizmu in ustvarjanju politik, saj so problemi med seboj tako prepleteni, da nobena država ne more učinkovito ohranjati nadzor nad lokalno predpisanimi domačimi rešitvami... Posledice zmanjšane sposobnosti držav, sprememb institucionalne in strukturne sestave ter zmanjšanje državne avtonomije je erozija avtoritete nacionalne države in legitimnosti ter potemtakem zmanjšanja učinkovitosti vlade.”

3.3 OSTALI SUBJEKTI POLITIČNE GLOBALIZACIJE

Globalna politika je beseda, ki označuje širjenje političnih odnosov, podaljšanje politične oblasti in dejavnosti prek meja nacionalne države. Tako imajo politične odločitve in dejanja enega dela sveta posledice na druge. Koncept globalne politike izpodbija tradicionalno razlikovanje med domačim in mednarodnim, notranjim in zunanjim. Hkrati poudarja kompleksnost medsebojne povezanosti, ki prekaša države in družbe globalne ureditve. Čeprav države ostajajo močni akterji v globalni areni, si sedaj delijo prostor z različnimi agencijami in organizacijami (medvladnimi organizacijami, mednarodnimi agencijami in političnimi ureditvami) ter skoraj nadnacionalnimi institucijami, kot je EU (glej Held in drugi, 1999: 49-50).

Srečanja G7 finančnih ministrov svetovno najbolj razvitih držav so primer globalne politike. Na srečanjih G7 se osredotočajo na vprašanja, ki so bila prej notranja, kot npr. nezaposlenost. To dejansko predstavlja poskus upravljanja tistih aspektov političnega življenja, ki uhajajo nadzoru vsake posamezne države. Srečanja G7 poudarjajo rastočo institucionalizacijo globalne politike, ko se države sprijaznijo s svetom transnacionalnih povezav. Po 2. svetovni vojni je prišlo do širjenja teh mehanizmov (glej Held in drugi, 1999: 52-3).

Razvoj mednarodnih organizacij je vodil do pomembnih sprememb na področju odločanja v svetovni politiki. Nove oblike multilateralne politike so vključile vlade, medvladne organizacije, različne transnacionalne skupine pritiska ter mednarodne nevladne organizacije. Leta 1909 je bilo 37 mednarodnih medvladnih in 176 mednarodnih nevladnih organizacij, leta 1996 pa je bilo skoraj 260 mednarodnih medvladnih in 5472 mednarodnih nevladnih organizacij. Poleg tega se je število mednarodnih pogodb med leti 1946 in 1975 več kot podvojilo od 6351 do 14061 (glej Held in drugi, 1999: 53).

Rast številnih novih oblik političnega delovanja in organizacij zrcali hitro širjenje transnacionalnih povezav ter hkrati željo večine držav za način mednarodnega vodstva, ki bi se soočalo s kolektivnimi političnimi problemi. Mednarodne politične ureditve niso samo ad hoc sporazumi, ampak so lahko dejavniki posredovanja med osnovnimi oblastmi in ekonomskimi

strukturami mednarodnega sistema. Mednarodne politične ureditve omogočajo okvir pravne obveznosti, izboljšajo dosegljive informacije, zmanjšujejo transakcijske stroške kooperacij ter omogočajo predvidljivost po navadi anarhičnih odnosov. Mednarodne politične ureditve zaznamujejo rast institucionalizacije globalnih politik. Sestavljajo oblike globalne vladavine, ki je ločena od tradicionalne ideje vlade in ki je razumljena v smislu določenih prizorišč suverene politične oblasti. V sedanjem mednarodnem sistemu ne obstaja ena politična avtoriteta nad državo. Mednarodne politične ureditve zaobjemajo širok razpon političnih akterjev (od vlad do vladnih uradov in podnacionalnih vladajočih avtoritet). Določene politične ureditve imajo v svojem jedru medvladne organizacije, ki so mnogokrat bolj sporazumi, ki nastajajo iz določenih pogodb glede kolektivnih političnih problemov ali transnacionalnih skupnosti interesa, kot so npr. NATO, EU, OVSE. Mednarodne politične ureditve imajo različne funkcije, npr. regulacijo zmanjševanja oborožitve (glej Held in drugi, 1999: 50-2).

Mednarodne politične ureditve zapolnjujejo v procesu globalizacije vrzel, ki jo je povzročilo spodkopavanje nacionalne države:

“Mednarodne politične ureditve igrajo večjo vlogo pri upravljanju globalnih ekonomskih, političnih, socialnih in kulturnih zadev. Čeprav je mogoče izenačiti mednarodne politične ureditve z mednarodno državo, so te koristne pri skiciranju razvoja globalne civilne družbe, ker identificirajo, kako so nacionalne vlade nesposobne nadzorovati svojo usodo znotraj mednarodne arene, če ne obstoja dežnik organizacij, ki oblikujejo in uresničujejo mednarodno sprejete politike... Koncept mednarodnih političnih ureditev pomaga utemeljiti kooperacijo in spore med državami. Kot mednarodne nevladne organizacije tudi mednarodne politične ureditve zapolnijo praznino, nastalo zaradi procesa globalizacije tako, da ustvarijo organizacije, ki si delijo mnoge strukturne značilnosti nacionalne države... Nekateri, kot so IMF, Svetovna banka in WTO, so bile spolitizirane in, čeprav so jih ustvarile nacionalne države, so z njimi pogosto v konfliktu.”

(www.suite101.com/article.cfm/sociology/10502)

Institucionalizacija globalne politike ni omejena na internacionalizacijo državnih dejavnosti, temveč prihaja tudi v vsaki družbeni dejavnosti (od ekonomske do kulturne) do institucionalizacije transnacionalnih odnosov in omrežij, ki presegajo državne meje, npr. Katoliška cerkev (glej Held in drugi, 1999: 57).

Mednarodne institucije imajo po mnenju nekaterih avtorjev zelo pomembno vlogo, saj omogočajo utrditev vloge države v kontekstu globalizacije:

“Keohare in Gilpin trdita, da mednarodne institucije dejansko vračajo oblast nacionalni državi s tem, da zavarujejo nacionalne interese prek enostranskega globalnega delovanja, posebej ker nacionalne države, ki predstavljajo kapitalistično svetovno ekonomijo, sledijo osnovnim ekonomskim politikam. Zatorej je državna avtonomija razširjena zaradi svoje sposobnosti pridobitvi večjo varnost in boljše povezanosti. Prav tako in verjetno najbolj pomembno je, da obstaja razlikovanje med povezanostjo in medsebojno odvisnostjo. Medsebojne odvisnosti pa ne bi smeli povezovati z idejo povezanosti (globalizacije). Medsebojna odvisnost obsega vzajemno ranljivost do zunanjih dogodkov, medtem ko je odvisnost stanje asimetrične ranljivosti. Globalizacija povzroča odnose odvisnosti med nacionalnimi državami in zato lahko poudari obstoječe neenakosti znotraj globalnega sistema, ko nekateri pridobijo, drugi pa ne, tako da pravilo odvisnosti in ne medsebojna odvisnost omogoča bogatejšim državam, da neovirano zasledujejo svoje cilje...”

(www.suite101.com/article.cfm/sociology/10503)

Transnacionalne organizacije vključujejo poslovne (transnacionalna podjetja) in neprofitne akterje (nevladne organizacije), ki delujejo preko meja. Število obeh vrst organizacij se je v zadnjih desetletjih zelo povečalo. Razlogi, zakaj je prišlo do širjenja transnacionalnih akterjev, so sledeči: konec hladne vojne ter spremenjena narava in struktura oblasti, večje število demokratičnih političnih sistemov in posledično delovanje na odnose med državami, širjenje kapitalizma in sprejemanje ekonomskega liberalizma po svetu, sprememba narave in pomena mednarodnega prava ter mednarodnih demokratičnih norm in človekovih pravic, nastanek globalnih okoljevarstvenih vprašanj v mednarodni agenda. Ker so države slabo pripravljene na soočanje z globalnimi problemi, morajo prepustiti delovanje na teh področjih transnacionalnim organizacijam. Mednarodne organizacije delujejo na področju zdravstva, izobraževanja, socialne politike, razvojnih dejavnosti, sedaj so aktivne še pri oblikovanju in izvrševanju zakonodaje (glej Ray, Lee James in Kaarbo, Juliet, 2005: 445).

Civilna družbene iniciative imajo mnogo vlog: vzajemno pomoč, zagovarjanje človekovih pravic, zaščito manjšin, zavzemanje za spolno enakost, zaščito okolja itd. Mednarodne nevladne

organizacije so zgradile nenavadne koalicije, ki so ustvarile serijo uspehov. Leta 1999 so nevladne organizacije blokirale vrh v Seattlu in so prisilile udeležene države, da so razmislile o sporazumih o prosti trgovini in jih bolj prilagodile revnejšim državam. Leta 2000 je koalicija nevladnih organizacij postavila industrializiranim državam zahtevo po zmanjšanju dolgov najbolj revnim državam. Javnosti je le počasi priznala pomen njihovega dela, hkrati pa so se mnoge skupine brezkompromisno borile za medijsko pozornost. Nevladne organizacije se hitro profesionalizirajo in spreminjajo, vzrok za njihovo hitro rast in profesionalizacijo je podpora držav. EU razdeli skoraj 70% svoje pomoči na predlog nevladnih organizacij. To je stvar privatizacije: vlade raje delijo pomoč prek nevladnih organizacij, ker so cenejše, bolj učinkovite in bolj 'na doseg roke' kot pa neposredna uradna pomoč. Pomembno je, da se državne zmožnosti povečujejo z zasebno pomočjo. Civilna združenja so podaljšala roko vladam pri zbiranju informacij, pri oblikovanju politik in njihovega uresničevanja. Nevladne organizacije pomagajo mednarodnim organizacijam, kot so IMF, WTO, Svetovna banka in Združeni narodi, da se oblikujejo bolj demokratične institucije. Z vključevanjem skupin pritiska neposredno v te mednarodne organizacije, le-te pridobivajo nov doseg in novo kredibilnost. Na primer izvedenci, ki so prej delovali v številnih nevladnih organizacijah, sedaj delajo za Svetovno banko, ki v več kot polovico vseh svojih projektov vključuje nevladne organizacije. Rezultat tega je, da je javna kritika v zadnjih letih potihnila. Podobno taktiko imajo Združeni narodi, Evropska komisija idr. Tako imajo lahko mednarodne organizacije direkten stik s široko javnostjo.

(www.etnical_perspectives.be/viewpic.php?lan=e&table=ep&id=150/)

4 VPLIV EKONOMIJE NA POLITIKO IN OBRATNO

Multilateralizem je način globalnega reševanja problemov: "Proces multilateralizma se lahko razume tudi kot sredstvo za spodbujanje globalne kooperacije ter kot prizorišče za politični in ideološki boj za sile globalne politične in civilne družbe v nastajanju" (Gill, 1997: 7).

Razlogov, zakaj se je začel razvijati multilateralizem, je veliko: "Zaradi tega ker se je povečala ekonomska globalizacija, ker sta tehnologija in tehnološki sistemi vseobsegajoča in

kompleksna, ker so globalizirani problemi, kot so onesnaževanje, preprodaja mamil ter terorizem, je postala primernost držav, da bi se kosale s svetom, ki se hitro integrira, vprašljiva” (Lechner in Boli, 2000: 196).

Zaradi tega ker nacionalne države niso imele dovolj učinkovitih instrumentov za soočanje z globalnimi izzivi, je prišlo do evolucije novih institucij:

“Obstaja močan dokaz za podporo trditvi, da tehnološki dosežki v komunikaciji in prevozu brišejo meje med doslej ločenimi tržišči... in zato je prava zmožnost nacionalne ekonomske politike potemtakem zmanjšana. Monetarne in fiskalne politike posameznih nacionalnih vlad pogosto nadvladujejo gibanja na mednarodnih finančnih tržiščih. Prav tako so pogosto stopnje zaposlenosti, investiranja in dobička znotraj države podrejene odločitvam transnacionalnih podjetij, ki se nanašajo na to, kje bodo locirale svojo proizvodnjo in administrativne prilagoditve. Internacionalizacija proizvodnje, financ in drugih ekonomskih virov pod multinacionalnimi podjetji nedvoumno izpodbija sposobnost vsake posamezne nacionalne države, da bi nadzorovala svojo ekonomsko prihodnost. Vsaj zdi se, da se zmanjšuje državna avtonomija in razkol med idejo suverenosti države, ki določa svojo prihodnost, ter pogojem modernih ekonomij, ki jih označuje križanje nacionalnih in mednarodnih ekonomskih sil. Te ekonomske probleme so upravljale v manjši in večji meri mednarodne politične ureditve”

(www.suite101.com/article.cfm/sociology/10502).

Ločitev ekonomije od politike in izločitev gospodarstva od regulativne intervencije politike se kaže v nepooblaščenju politike kot učinkovitega posrednika. Politično delovanje kot tako je postalo problematično. Odkar so meje prehodne, je suverena oblast anonimna in njeno mesto prazno. Vzorec, ki prevladuje, se lahko opiše kot deregulacija, liberalizacija, fleksibilnost, povečana spremenljivost, olajševanje transakcij na trgu nepremičnin in na trgu delovne sile, povečanje davčnih olajšav itd. Bolj kot se ta vzorec uporablja, manj oblasti ostaja v rokah tega posrednika, ki ta proces spodbuja. In vedno manj se je mogoče na to posredovanje sklicevati (glej Bauman, 2000: 68-9).

Da bi lažje razumeli, zakaj je prišlo do takega stanja, se je treba ozreti nazaj v zgodovino nacionalne države in poiskati vzroke, zakaj se je politika odločila, da se ne bo več vmešavala v gospodarstvo. V 20. stoletju predstavlja organiziranost države kombinacijo absolutistične

centralizacije z administrativno učinkovitostjo liberalne države. Zaradi tega ker se liberalna država ni bila sposobna soočiti z izzivi, kot sta bili svetovni vojni, velika gospodarska kriza iz 30-ih let, komunistična in fašistična revolucija, hkrati pa ni bila zmožna mobilizirati različnih interesnih skupin za reševanje nacionalnih problemov, se je preoblikovala na korporacijski osnovi, da bi se ukvarjala z grožnjami nacionalni varnosti in nacionalni ekonomski blaginji. Država se je osredotočila na izvršilno oblast, ki se je angažirala, da bi omogočila osrednje planiranje ter ekonomsko in davčno upravljanje. Poleg tega se je država angažirala pri posredovanju med nekaterimi družbenimi skupinami, posebej med delodajalci in delavci. Značilnost korporacijske države je tudi ohranjanje množične podpore. Da bi država ohranila množično podporo ter da bi poskrbela, da se interesi delavcev slišijo, se je premaknila v smer blagostanja. Materialne koristi gospodarske rasti in mednarodne stabilnosti so bile tako porazdeljene med prebivalstvom. Redistribucija je vključevala obdavčevanje dohodkov, posplošeno zdravstvo, izobraževanje in pokojninske načrte, državne prevzeme ključnih podjetij ter varnostno mrežo za finančno obubožane. Od sredine 20. stoletja naprej je večina držav sprejela različico korporativistične države blaginje, ki je vključevala večji del ali vse te ukrepe (glej Waters, 1995: 98-9).

V tretji četrtini 20. stoletja je prišla korporacijska država blaginje do krize zaradi naslednjih vzrokov: ljudske zahteve so presegle sposobnost države, da bi jih zadovoljila; prostori resnične državne oblasti so prikriti; administracija blaginje je zapravljala precejšen del državnega proračuna; posredovanje v ekonomskih zadevah je težilo k destabilizaciji trgov; razredne interesne skupine, na katerih je bila korporacijska država utemeljena, so razpadale v nove razredne skupine; država ni mogla več zagotavljati varnosti, saj so bili trgovinski in finančni trgi internacionalizirani; ne nazadnje je država sama s pomočjo zavezništev ustvarila več nevarnosti kot varnosti zaradi blokavske delitve sveta. Odgovor na krizo je proces državnega slabljenja. Korporacijske interesne skupine, ki so prej podpirale državo, so začele upadati in se zmanjševati. Moč sindikatov se je zmanjšala in zamenjale so jih lokalne interesne skupine in civilna iniciativa. Planirano državno posredovanje se je zmanjšalo, čeprav je država skušala povečati namen in razsežnost trga. Mnoge državne storitve so se odprle konkurenčnim zasebnim ponudnikom, mnoga državna podjetja pa so bila vrnjena zasebnikom. Prav tako so ukinile socialno oskrbo na določenih področjih, hkrati so svojo suverenost prepustila globalnim in regionalnim organizacijam. Kriza države je odziv na globalizacijo, ker so politiki svoje neuspehe prenesli na globalno raven (npr. naše gospodarstvo ne uspeva zaradi recesije v ZDA, ali v Evropi, ali na

Japonskem itd.). Ko se bodo kolektivni politični akterji ukvarjali s temi problemi, bo nacionalna država postopoma nepomembna (glej Waters, 1995: 99-101).

V sedanjih globalnih okoliščinah se princip suverenosti pogosto krši na multilateralni osnovi, češ da imajo prebivalci planeta iste probleme, ki jih lahko zaostrijo dejanja posamezne nacionalne države. Vse to ustvarja pričakovanje, da se morajo nacionalne politike ukvarjati s skupnimi problemi planeta (glej Waters, 1995: 101).

Globalizacija je proces, ki ga poganjata tako trg kot tudi politika:

“Globalizacija kot tržni fenomen je naredila precejšen vpliv na delovanje trgov in na učinkovitost nacionalnih javnih politik. Vendar se avtoritete še vedno zanašajo na stopnje avtonomije, ki se spreminjajo in ki se izražajo v različnih političnih kupčijah. Seveda je bil obseg te politične avtonomije zelo zmanjšan in se razlikuje od države do države... Globalizacija ni samo fenomen, ki ga poganja trg, saj imajo politike (tj. odstranjevanje ločujočih ovir in harmoniziranje različnih nacionalnih institucij) tudi pomembno vlogo. Pogosteje je harmonizacija oz. odstranjevanje regulacij odgovor na tržne pritiske. Slučajno so politične odločitve tiste, ki spodbujajo in pospešujejo integracijo tržišč in s tem tudi premikanje proti globalizaciji. Na političnem nivoju se globalizacija dotika pritiskov proti konvergenci navad in različnih nacionalnih institucij...”

(http://members.fortunecity.es/rodertexto/archivo6/globaliz_risk_opport.htm)

Nacionalni državi je političen nadzor vedno bolj uhajal zaradi ekonomske globalizacija: “Zaradi nepooblaščenega in neustavljivega širjenja pravil svobodne trgovine ter svobodnega gibanja kapitala in finance je postopoma gospodarstvo osvobojeno političnega nadzora...” (Bauman, 1998: 66).

Edina naloga države na ekonomskem področju je ostala skrb za svoj proračun: “Edina ekonomska naloga, katera je državi dovoljena in je pričakovana, da se z njo ukvarja, je zagotoviti ‘uravnotežen proračun’, tako da upravlja in drži ‘v šahu’ lokalne pritiske za bolj energično državno posredovanje v dirki podjetij in v obrambo prebivalstva pred bolj usodnimi posledicami tržne anarhije” (Bauman, 1998: 67).

Obstajajo tri vrste političnih odzivov države na ekonomsko globalizacijo, in sicer: obrambna intervencija, napadalna intervencija in prestopanje meja. Obrambna intervencija:

“Če hočejo vlade obdržati ali zahtevati nazaj svojo notranjo suverenost, morajo ponovno vzpostaviti mero simetrije med političnimi in ekonomskimi zemljevidi ekonomskih področjih, na katere vpliva globalizacija... Obrambna intervencija bi v načelu vrnila notranjo suverenost nacionalni vladi, s tem da ohrani ali oživi meje v odnosu do globalizacije s pomočjo zaščitnih ekonomskih ukrepov, kot so carinske in necarinske ovire, nadzor nad kapitalom, ali z drugimi nacionalnimi regulativnimi ukrepi. To bi po vrsti prisililo podjetja, da se ponovno organizirajo skladno z nacionalnimi smernicami, kakor so storila, preden so sprejela globalne strategije. Do danes se obrambna intervencija še ni uporabila v večjem obsegu, toda nekateri so posvarili, da svet tvega, da se pogrezne v najhujši protekcionizem in nacionalizem... Danes večina držav nasprotuje podpori novemu valu multilateralne trgovine, ki bi še naprej liberalizirala mednarodno trgovino, kar je delno povzročilo tudi polom v Seatlu.”

[\(www.etnical_perspectives.be/viewpic.php?lan=e&table=ep&id=150/\)](http://www.etnical_perspectives.be/viewpic.php?lan=e&table=ep&id=150/)

Napadalna intervencija:

“Alternativna strategija obrambnemu posredovanju je napadalna intervencija. Tukaj države same postanejo globalni tekmovalci, ki si prizadevajo, da bi priskrbeli najbolj privlačno okolje za strategije globalnih podjetij znotraj svojih teritorialnih meja ali da lobirajo pri drugih državah za svoje domače korporacije za podporo njihovih prekomorskih strategij... Ofenzivna intervencija se lahko dogaja prek množice ekonomskih kanalov. Na primer, vlada, ki samo skrbi za pridobivanje konkurenčnih prednosti za domača podjetja, lahko deregulira industrijo ali zniža davke, da bi pritegnila poslovno dejavnost na svoje ozemlje.”

[\(www.etnical_perspectives.be/viewpic.php?lan=e&table=ep&id=150/\)](http://www.etnical_perspectives.be/viewpic.php?lan=e&table=ep&id=150/)

Prestopanje meja:

“Obupen poskus vlad, da bi obdržale notranjo suverenost, se lahko včasih celo konča z intervencionistično politiko, ki preide meje in vodi do klasičnega primerjanja glede na zunanjo suverenost. Izvrsten primer je ameriški Helms-Burtonov zakon. Ta zakon sankcionira ameriška matična podjetja, čigar tuje podružnice poslujejo s Kubo. To enostransko dejanje so z namenom povečanja

obsega notranje suverenosti resno spodbijale druge države, ki so doživele, da so bila podjetja na njihovem ozemlju kaznovana z ameriško odredbo”

(www.etnical_perspectives.be/viewpic.php?lan=e&table=ep&id=150/).

4.1 POLITIČNA STABILNOST IN DEMOKRACIJA

Širjenje nacionalnih držav (oz. sistema mednarodnih odnosov) je oblikoval svet zaradi političnih entitet enega tipa. Proces je prispeval k globalizaciji in hkrati je ohranjal meje in ovire za socialni stik med prebivalci. Sedaj politične meje onemogočajo superiorne kulturne predmete, kar se dogaja zaradi medijskega prenosa. Širjenje liberalne demokracije in postmaterialnih vrednot se prenaša iz ene družbe v drugo, zato to ni samostojen razvoj v posamezni družbi. To kažejo glej primerjave med krvavimi in nasilnimi revolucijami iz obdobja med 17. in 19. stoletjem ter nekrvavimi in žametnimi revolucijami, ki so se zgodile v zadnji tretjini 20. stoletja (glej Waters, 1995: 122-3).

Dolgoročen proces, ki podpira globalizacijo, ima značilnosti: ekonomije težijo k liberalizaciji (tj. k svobodi od oblasti oz. od pritiska določenega družbenega položaja in razredne monopolizacije), politike težijo k demokratizaciji in k dekoncentraciji oblasti (tj. prenosu oblasti na nižje družbene organe) in kultura teži k univerzalizaciji (tj. odvzemu vrednot in standardov na zelo visokem nivoju splošnosti, ki bo omogočal izredne ravni kulturne diferenciacije) (glej Waters, 1995: 159).

Od konca 2. svetovne vojne je postala nacionalna država glavni tip politične ustanove po svetu. Dekolonizacijo in padec Sovjetske zveze sta ta proces samo še pospešila. Prav tako se je demokracija uveljavila kot posebna politična oblika. V grobem je mogoče določiti tri glavne valove demokratizacije, ki so utrdili liberalno demokracijo kot prevladujočo vrsto politične ureditve: prva od zgodnjega 19. stoletja do sredine 20-ih let 20. stoletja, druga od 2. svetovne vojne do zgodnjih 60-ih let 20. stoletja in tretja od 1974 leta naprej. Liberalna demokracija se je razvila znotraj omejenega političnega prostora, ki temelji na miru v Vestfaliji. Nacionalne skupnosti so bile ustvarjene na predpostavki, da lahko politična skupnost nadzoruje svojo usodo ter da se lahko državljani identificirajo na osnovi skupnih ciljev. To jim je omogočalo skupno

delovanje. Demos kot merilo volilne pravice se je lahko opredelil na osnovi demokratične odgovornosti in sistema predstavnštva (glej Held in drugi, 1999: 46-8).

Razlogi, zakaj je prišlo do tako množičnega širjenja demokratičnih vrednot, modelov in ideologij, se stopnjujejo zaradi pomanjkanja alternativnih vizij: komunizem, državni socializem in enostrankarski režimi so bile polomija tako pri materialnem napredku kot tudi pri vzgajanju človeške duše. Ko so se razširile novice o razvojnih neuspehih, o korupciji, cinizmu strankarskih elit in nomenklatur, so bili posamezni režimi videti kot sistemske napake v namenu in v obliki. Državni socializem kot sistem je bil diskreditiran, podobno kot fašizem v 2. svetovni vojni. Edina alternativa demokraciji v svetu ostaja islamska država (glej Lechner in Boli, 2000: 250-1).

Raziskave o povezanosti med ekonomskim razvojem in demokracijo so pokazale, da ne obstaja določen političen sistem, nujen za kapitalistični razvoj. Hkrati je jasno, da ne obstaja očitni dokaz, da lahko sklepamo, ali bo kapitalistični razvoj vodil do demokracije ali diktature. Gerald Scully je med leti 1960 in 1980 izpeljal raziskavo med kapitalističnimi državami s primerjavo stopenj gospodarske rasti ter političnih, civilnih in ekonomskih svoboščin. Rezultati so pokazali, da ima institucionalni okvir globoke posledice na učinkovitost in rast gospodarstev. Politično odprte družbe, ki imajo vladavino prava, zasebno lastnino in tržno alokacijo virov, rastejo hitreje kot družbe, ki nimajo teh svoboščin. Nedavne študije so tudi našle določeno sorodnost med demokracijo in gospodarskim razvojem (glej Sklair, 1994: 23-5).

S teoretičnega vidika obstaja zmeda, saj obstajajo teorije, ki trdijo, da je demokracija najboljše okolje za kapitalistični razvoj in nasprotno. Mnogi avtorji, kot Huntingdon, trdijo, da je demokraciji grožnja sam kapitalistični sistem (glej Sklair, 1994: 26-7).

Resnica je, da je bila demokracija dolgo časa abstrakten ideal Zahoda, ki je bil zapleteno povezan s posebno idejo o kapitalističnem razvoju. Kljub naključni povezanosti med demokracijo in razvojem, ju ne moremo preprosto združiti. Primerjave razvoja različnih držav so pokazale različne ugotovitve. Povezava med demokracijo in ekonomskim razvojem v Južnoafriški republiki je povsem naključna in zgodovinsko povezana. V Latinski Ameriki je družbena situacija (razvoj v obliki industrializacije, socialne diferenciacije in urbanizacije) ustvarila potencial za demokratizacijo, ki je bil posredovan s pomočjo nastanka civilne družbe in posledičnih pritiskov za politično vključitev. Posebej je kapitalistični razvoj povezan z demokracijo prek družbenih sprememb razrednih struktur, ki to povzročajo, npr. zmanjševanje moči razreda zemljiških posestnikov ter hkrati povečevanje moči delavskih in srednjih razredov. Še en ključen faktor je

nastanek stabilnega političnega večstrankarskega sistema, sposobnega posredovanja med konfliktnimi razrednimi interesi ter ugoditvi interesom dominantnega družbenega razreda. Močna civilna družba je nujna za nastanek demokracije, prav tako kot utrditve dveh ali več političnih strank, sposobnih izražanja različnih družbenih interesov (glej Sklair, 1994: 28-37).

Zgodovinsko gledano sovpadata utrditev tržne ekonomije (industrijska revolucija) in vzpon politične demokracije (francoska revolucija). Tako je Karl Marx menil, da sta to dve plati istega procesa. Toda kot dokazuje zgodovina evropskega fašizma in latinskoameriških diktatur, je tržna ekonomija tudi kompatibilna z avtoritativnimi političnimi sistemi. V nasprotju s tem se zdi planska ekonomija nezdržljiva z demokratično ureditvijo. V 50-ih in 60-ih letih 20. stoletja je hladna vojna pustila malo prostora za eksperimentiranje glede uporabe tržnih principov v komunističnih sistemih. Takšni eksperimenti so ogrozili koherenten ideološki sistem totalitarističnih političnih in ekonomskih struktur. Toda v 80-ih letih 20. stoletja je komunistični blok postopoma poskušal aplicirati nekatere tržne ukrepe, da bi poživil upadajočo ekonomsko rast ter da bi ohranil korak z velikanskim napredkom Zahoda. Vsi poskusi so se izjalovili, ker so zamajali hegemonijo komunistične stranke in izpodkopali politični sistem. Po teh dogodkih je demokratična opozicija v komunističnih državah sprejela misel, da se mora politična liberalizacija in demokratizacija zgoditi pred radikalnimi tržnimi reformami (glej Smelser, 1994: 148-9).

5 KULTURNA GLOBALIZACIJA

Definicija:

“Kulturna globalizacija je verjetno najbolj znana oblika za večino ljudi. Vsakdo ve, da lahko kjerkoli po svetu najde izrazite ikone popularne kulture, kot so Coca-Cola, kavbojke, rock glasba in McDonald'sovi zlati oboki. Prav tako nas zavajajo navidezne enakosti, povzročene s širjenjem takih kulturnih predmetov in stilov. Dodajmo k seznamu hollywoodske filme, francosko filozofijo in japonske organizacijske tehnike, ki so bile obče sprejete v ameriških in evropskih podjetjih, potem se zlahka verjame, da kulturna globalizacija neizbežno deluje kot univerzalno topilo, ki bo razkrojilo vse kulturne razlike v dolgočasno in brezbarvno homogenost sveta” (Lechner in drugi, 2000: 283).

Kulturno globalizacijo lahko opredelimo kot dinamiko: “Kulturna globalizacija je dialektičen proces, v katerem globalizacija in lokalizacija, homogenizacija in fragmentacija, centralizacija in decentralizacija, konflikt in kreolizacija niso izključujoča nasprotja, ampak neločljive plati istega kovanca.” (www.inst.at/studies/collab/breidenb.htm)

Če ne želim opredeliti kulturne globalizacije in je enačiti le z amerikanizacijo, vesternizacijo ali kulturnim imperializmom oz. homogenizacijo, lahko povežem proces globalizacije s kulturno spremembo: “Kulturna sprememba ni samo zgodba o izgubi in uničenju, ampak tudi o pridobitvi in kreativnosti: kot rezultat naraščajoče medsebojne povezanosti stare oblike raznovrstnosti izginjajo, toda hkrati nastaja nova kulturna različnost.”

(www.inst.at/studies/collab/breidenb.htm)

Da bi lažje razumeli kulturne aspekte globalizacije, lahko definiram štiri različne načine odziva na naraščajoče globalne vplive:

1. Odpor (tako država kot tudi socialna gibanja se upirajo uvoženim dobrinam, institucijam in idejam);
2. prisvojitve (ljudje inkorporirajo v svoja življenja tuje vplive in si jih prisvajajo, zato si postanejo vedno bolj podobni, npr. McDonald's oz. zahodne fast food verige);
3. kreolizacija (beseda se nanaša na kulturno izražanje, ki nima zgodovinskih korenin, ampak so rezultat globalne medsebojne povezanosti; kulturne tradicije se mešajo in ustvarjajo nove navade in svetovne poglede);

4. nastanek transnacionalnih skupnosti (te skupnosti so povezane zaradi skupnih interesov, poklicev ali socialnih in kulturnih podobnosti bolj kot zaradi izvora ali geografske povezanosti; npr. imigranti na poslovnem in znanstvenem področju, begunci, izgnane skupnosti, ki so v stiku z domovino).

V javni razpravi glede kulturnih posledic globalizacije se pojavljata dva scenarija: kulturna homogenizacija (vse različne družbe sveta so preplavljene z globalno razpoložljivimi dobrinami, mediji, idejami in institucijami; v tem scenariju je globalizacija zaznana kot vesternizacija v preobleki) ter kulturna fragmentacija in medsebojni konflikt.

(www.inst.at/studies/collab/breidenb.htm)

Globalizacija ima pomembne implikacije tako na narodnost kot tudi na nacionalnost:

1. Globalizacija je tako razločevalen kot tudi homogenizacijski proces (pluralizira svet tako, da priznava vrednost kulturnih niš in lokalnih sposobnosti);
2. globalizacija vplivno odvzema moč domnevemu odnosu med nacijo in državo tako, da sprošča absorbirane etnične manjšine in s tem omogoča ponovno oblikovanje nacij prek prejšnjih državnih meja (to še posebej pomembno v kontekstu držav, ki so konfederacije manjšin);
3. približa center periferiji (tako kot globalizacija izhaja iz zahodne modernosti, vpeljuje možnosti za nove etnične identitete, da se širijo na periferiji; sredstvo tega kulturnega toka so elektronski mediji in pritek turizma);
4. globalizacija približa periferijo centru (očitno sredstvo je pritek ekonomskih migrantov iz relativno nepriviligiranih območij sveta v relativno privilegirane; to je tudi doseženo, če se množični mediji angažirajo v iskanju eksotičnega, da bi vzdražili publike pri iskanju različnosti; posledica je, da so se prej homogene nacionalne države premaknile v smer multikulturalizma) (glej Arnason in Hall v Waters, 1995: 136-137).

Kulturno globalizacijo lahko opazimo s “...pojavom skupnega globalnega življenjskega stila in hitrim posredovanjem idej z elektronsko komunikacijo ter z osebno mobilnostjo” (Waters, 1995: 136).

Indikatorji, s pomočjo katerih lahko merimo vpliv kulturne globalizacije na različne kulture (tj. obseg, do katerega so kulturne vrednote in ideje razširjene preko nacionalnih meja), se najbolje izražajo v obliki popularnih medijev:

“Zdi se, da obstajajo različni ključni indikatorji kulturne globalizacije. Prvi so kinematografski filmi. Čeprav na mnoge narode močno vpliva Hollywood in se večina nacij nagiba k dokazovanju kulturne odvisnosti kot pa globalizacije... Kot drugo je televizijski spored, ki je še en uporaben indikator globalizacije in je manj naklonjen dokazovanju kulturne odvisnosti. To je zato, ker je televizijska produkcija manj draga kot filmska, zato imajo mnoge nacije svojo lokalno TV-industrijo. Mnogokrat lahko ti programi postanejo regionalno pomembni (npr. med špansko ali kitajsko govorečimi nacijami). Mnoge nacije se usposobijo še za lastno produkcijo, ki jo izvozijo, s tem da ustvarjajo širši fond virov za druge narode. Poleg tega so ti podatki relativno dostopni. Tretji element kulturnega vpliva bi bila količina uvoženih natisnjenih publikacij, vključno s knjigami, časopisi, revijami in drugim periodičnim tiskom. Z omogočanjem dostopa do mednarodnih časopisov in revij marsikdo pridobi dostop do različnih podatkov, kot so politična in ekonomska mnenja po svetu.”

www.foreignpolicy.com/story/cms.php?story_id=2494&page=1

Nek drug vir opredeljuje kulturno manifestacijo globalizacije na drugačen način:

“Čeprav obstajajo mnoge socialne in kulturne manifestacije globalizacije, predstavljamo nekatere večje:

● **informacijske storitve:** *pretekli dve desetletji sta videli internacionalizacijo informacijskih storitev, ki vključujejo eksponentno širjenje komunikacije, temelječe na uporabi računalnikov prek interneta in elektronske pošte. Po eni strani je elektronska revolucija pospešila diverzifikacijo in demokratizacijo informacij, saj ljudje skoraj v vsaki državi lahko izrazijo svoja mnenja in stališča glede lokalnih in globalnih vprašanj, ki vplivajo na njihova življenja... Po drugi strani je bilo to širjenje informacijske tehnologije zelo neenako, tako da je ustvarilo mednarodni ‘digitalni razkol’ (tj. razlike v dostopu in spretnosti, potrebne za uporabo interneta ter drugih informacijskih tehnologij zaradi geografskega in ekonomskega statusa).(...);*

● **poročevalske službe:** *pomembna sprememba pri prenosu informacij in poročanju o svetovnih novicah je nastala z vzponom majhnega števila globalnih poročevalskih služb. Ta proces se je nanašal na ‘CNN-izacijo poročil’...;*

●**popularna kultura:** sodobna revolucija v komunikacijski tehnologiji je imela dramatičen vpliv na popularno kulturo. Informacijska tehnologija omogoča široki raznolikosti lokalne popularne kulture, da se razvije in doseže širšo občinstvo... Po eni strani je globalizacija z lahkoto in poceni povečala prenos popularne kulture od razvitih držav severa po svetu. Posledica je, da so kljub naporom nacionalnih medijev, da bi razvili lokalno televizijo, filme in video programe, mnoga medijska tržišča v državah Afrike, Azije in Latinske Amerike zasičena z izdelki iz ZDA, Evrope in nekaterih držav Azije (posebej Japonske in Indije). Lokalni kritiki tega trenda se ne pritožujejo samo zaradi utišanja domačega kulturnega izražanja, ampak tudi zaradi hegemonске razsežnosti Zahoda, 'tuje kulture' in potencialne globalne hegemonizacije vrednot in kulturnih okusov”

(www.ssrc.org/sept11/essays/teaching_resource/tr_globalization.htm).

5.1 ZGODOVINSKI RAZVOJ KULTURNE GLOBALIZACIJE

V času pred sodobnim pojmovanjem kulturne globalizacije sta obstajala dva glavna načina širjenja idej in artefaktov. To so bile svetovne religije (krščanstvo, judovstvo, islam, hinduizem, budizem in konfucianizem) in imperiji, ki so omogočali glavne kulturne institucije, prek katerih se je razvila komunikacija na večje razdalje ter kulturna integracija. Skupaj s svetovnimi religijami so bile kulturne prakse razširjene in vsiljene kot del multikulturnih strategij imperijev (s pomočjo jezika, literature, umetnosti, arhitekture, gradbeništva). Kljub temu da so strategije propadle kot sredstvo konsolidacije imperijev, so zapustile izrazito kulturno zapuščino. Imperiji so se v zgodovini človeštva vrstili drug za drugim in so hkrati preprečevali in omogočali širjenje določenih kulturnih vzorcev (glej Held in drugi, 1999: 331-341).

V tem poglavju se bom dotaknil le nedavnega tehnološkega razvoja, ki je omogočil širjenje kulturne globalizacije. Do tega je prišlo, ko so različne oblike komunikacije zasenčile druge, ki so bile bolj kompleksne:

“Z razvojem satelitskih in kabelskih storitev ter na osnovi bolj liberalne medijske regulacije se televizijski trg premika od nacionalne k transnacionalni stopnji. CNN prinaša v realnem času dostop do novic in zgodb po svetu, kot smo se prepričali

med zalivsko vojno leta 1991. Disneyjev kanal je usmerjen k globalnemu občinstvu (...), z novimi telekomunikacijskimi omrežji lahko sedaj vstopamo v globalno komunikacijo 's pritiskom na gumb'... In če imate dostop do interneta in svetovnega spleta, lahko imate dostop do globalnih podatkovnih baz in lahko izbirate, da postanete član globalne skupine uporabnikov” (Held in McGrew, 2000: 195).

Globalizacija na področju kulture, tako kot jo danes poznamo, je proces tehnoloških sprememb in procesa deregulacije držav, ki so se vključile v pogajanja z WTO.

Revolucija na področju informacijske in komunikacijske tehnologije je povzročila spremembe na področju proizvodnje in v storitvenem sektorju:

“Medtem ko so prejšnje tehnološke revolucije imele globoke učinke na ekonomijo in na širšo družbo, obstaja verodostojen primer za trditev, da je revolucija na področju informacijske in komunikacijske tehnologije ‘največja tehnološka uničevalna sila, ki se je kdajkoli zgodila’. Konvergenca informacijske, komunikacijske in računalniške tehnologije se razlikuje od prejšnjih tehnoloških paradig bodisi zaradi hitrosti preobrazbe in prodornosti vpliva ne samo na proizvodnjo, ampak prvič v ekonomskem razvoju tudi na mnoge storitvene industrije, vključno z državami, ki so največji storitveni oskrbovalec od vseh.”
(www.utoronto.ca/cis/timlin.pdf)

Zaradi te revolucije se je oblika komunikacije zelo spremenila:

“Konvergenca računalniških in telekomunikacijskih zvez je tako relativno novega izvora in pomeni prehod od bolj tradicionalnih in vsakdanjih oblik komunikacij prek omrežja žičnega telefona do prefinjenega sistema komunikacije, ki povezuje tri bistvene značilnosti, namreč računalnike, telefonski sistem (vključni z mobilno telefonijo) in satelite. Temu je treba dodati razvoj nujnih računalniških aplikacij za nadzor nad procesiranjem in vzpostavljanjem podatkov z in med komunikacijskimi omrežji. Bistvena konvergenca komunikacijskih tehnologij pomeni, da postajajo razlike med sistemi telekomunikacij, sistemi radijskih oddaj in sistemi za shrambo ter procesiranje informacij manj pomembni, kadar se podatki lahko premaknejo od enega k drugemu. Kabelsko in telefonsko omrežje lahko sedaj prenaša pogovorni promet, televizijske signale in podatke; satelitski sistemi lahko prenašajo serijo

storitev do mnogih (...) ciljev; in računalniki lahko pomagajo pri procesiranju informacijskega prometa... Ti dogodki se z digitalizacijo pospešujejo, pri čemer so vse informacije konvertirane v digitalne signale, nato pa se jih lahko procesira s prefinjenim elektronskim hardverom...” (Mohammadi, 1997: 51).

Deregulacijska politika je postala v 80-ih letih 20. stoletja ključno vprašanje pri anglo-ameriških medijih in je tlakovala pot globalizacijskemu procesu. V tem kontekstu je bila komunikacijska tehnologija pospešena hitreje kot druga področja ekonomije, da bi prevladovala na svetovnem trgu. Deregulacijska politika je učinkovala na sproščanja kapitala in omogočala pretakanje na tržišča, ki so omogočala minimalno državno intervenco (glej Hills v Mohammadi, 1997: 67).

V 80-ih letih se je začel proces deregulacije na Zahodu:

“Koncept privatizacije izvira iz ZDA v obdobju Reaganove administracije. Tržna deregulacija je spodbujala tudi vlada Thatcherjeve v Veliki Britaniji, širila se je tudi s pomočjo pogajanj z drugimi industrijskimi državami. To je končno odprlo prosti pretok kapitala in učinkovito odstranilo državne ovire od sveta globalnih financ... zmanjšanje državne intervencije kot značilnemu faktorju v poslovanju... ima posebno mesto v zgodovini ekonomije ZDA. Doktrina deregulacije je bila učinkovito uporabljena na področjih bančništva, letalstva, telekomunikacij in medijev” (Hills v Mohammadi, 1997: 68).

Deregulacija je imela zelo pomembne posledice:

“Hitra deregulacijska politika in razvoj računalniške tehnologije, vključno z napredki v medijskih komunikacijah, sta oblikovala močno orodje v globalizacijskem procesu. Rezultat tega je, da so transnacionalne korporacije prevzele dominacijo na svetovnih trgih, saj se soočajo z zelo majhno konkurenco ali odporom zaradi svojega neustavljivega tržnega vpliva. Sedaj imajo multinacionalke, ustanovljene v industrializiranem svetu, dostop do vseh delov sveta” (Mohammadi, 1997: 68).

Prednost novih tehnologij je zmanjševanje razdalj:

“Nove tehnologije predstavljajo nova pričakovanja in nove grožnje. Satelitske komunikacije lahko ‘skrčijo’ razdalje zaradi zmožnosti pokrivanja širše prostranosti zemeljske površine... Vendar lahko tudi poudarijo probleme

nacionalne suverenosti, kulturne integritete in poglobljanja neenakosti, ker je vključevanje v take komunikacijske sisteme omejeno zaradi finančnih napetosti. Rezultat je podoben kot pri telefonskih sistemih ali drugih sistemih komunikacij, tj. vzorec razpoložljivosti in uporabe, ki zrcali neravnovesje finančne in politične moči: CNN, Murdochove satelitske poročevalske agencije in BBS-jeva World Service Television so dostopne vsem, a brez povratnih storitev njihovih ciljnih tržišč” (Mohammadi, 1997: 57).

5.1.1 NASTANEK GLOBALNIH KOMUNIKACIJSKIH OMREŽIJ

Samo v 19. stoletju so bila komunikacijska omrežja sistematično organizirana na globalni ravni. Takrat se je zgodila globalizacija komunikacij, deloma zaradi razvoja novih tehnologij, ki so omogočile komunikacijo, ločeno od fizičnega transporta (glej Held in McGrew, 2000: 203).

Navedel bom tri ključne tehnološke spremembe, ki so sprožile začetek globalizacije komunikacij.

Telegraf je bil prvi komunikacijski medij, ki je uspešno izkoristil komunikacijski potencial elektrike. Zgodnji telegrafski sistemi so bili narejeni na kopnem in zato geografsko omejeni. Šele po letu 1850 se je razvila metoda podvodnega telegrafa. Podvodno omrežje telegrafa je predstavljalo prvi globalni sistem komunikacije, v katerem je bila sposobnost prenosa sporočil jasno ločena od porabljenega časa za prevoz (glej Held in McGrew, 2000: 203-204).

V 19. stoletju je bila druga večja sprememba ustanovitev mednarodnih poročevalskih agencij, ki so prispevale k nastanku globalnih komunikacijskih omrežij. Agencije so se ukvarjale s sistematičnim zbiranjem in širjenjem novic ter drugih informacij za širše teritorije. Začetno obdobje je bilo polno rivalstva, zato so si večje agencije razdelile svet in ustvarile multilateralno ureditev omrežij komunikacij, ki so bila globalno učinkovita. Poročevalske agencije so tesno sodelovale s tiskom in so preskrbele časopise z zgodbami, povzetki in informacijami, ki so natisnjene lahko bile posredovane širšemu občinstvu. Do prve svetovne vojne so pri širjenju novic dominirale tri agencije: Havas, Reuter in Wolff. Po prvi svetovni vojni sta se pridružili še AP (Associated Press) in UPI (United Press International). Po drugi svetovni vojni se je Havas preoblikovala v AFP (Agence France-Presse), agencija Wolff (edina nemška) pa je razpadla (glej Held in McGrew, 2000: 204-206).

Tretja sprememba je bil razvoj novih sredstev prenosa informacij prek elektromagnetnih valov in poskusi regulacije razporeditve elektromagnetnega spektra. Uporaba elektromagnetnih valov je povečala sposobnost prenosa informacij še na večje razdalje, in sicer na fleksibilen in stroškovno učinkovit način. S povečano uporabo elektromagnetnih valov je nastala potreba po regulaciji alokacije prostora spektra znotraj in med državami. Vsaka država je razvila svoj zakonodajni okvir za alokacijo elektromagnetnega spektra in selektivno licenciranje. Ključna organizacija na mednarodnem področju je postala ITU (Mednarodna telekomunikacijska unija, ustanovljena leta 1865 s konvencijo 20 držav). Leta 1906 so na konferenci v Berlinu dodelili določene frekvence za posebne storitve - radio (glej Held in McGrew, 2000: 206-7).

Te tehnologije so sprožile pravo revolucijo na področju telekomunikacij: "Razvoj tehnologij, sposobnih prenosa sporočil prek elektromagnetnih valov, skupaj z nastankom nacionalnih in mednarodnih organizacij, ki so se ukvarjale z upravljanjem prostorskih zmožnosti, je povzročil odločilen napredek pri komunikacijske globalizacije. Sedaj je bilo mogoče prenašati večje količine informacij na širše razdalje na učinkovit način in resnično takoj" (Held in McGrew, 2000: 207).

5.1.2 PROCES GLOBALIZACIJE KOMUNIKACIJ V 20. STOLETJU

Štiri glavne dimenzije procesa globalizacije komunikacij so se zgodile v 20. stoletju. Dejavnosti velikih komunikacijskih konglomeratov so poganjale globalizacijo komunikacij v 20. stoletju. Začetek teh konglomeratov sega v 19. stoletje in do preobrazbe tiska. Ekonomska osnova časopisov se je spremenila, kar je omogočilo vpeljavo novih metod produkcije in sprožila dolgoročen proces akumulacije in koncentracije v medijskih industrijah. Ta proces je pridobil transnacionalno značilnost v 20. stoletju. Komunikacijski konglomerati so razširili svoje delovanje v regije izven države izvora. S pomočjo združitvev, nakupov in drugih oblik korporacijske rasti so večji konglomerati zahtevali celo večjo prisotnost v globalni areni informacijske in komunikacijske trgovine. Imena največjih konglomeratov so: Time Warner, Bertelsmann group, News Corporation. Ti konglomerati delujejo na svetovnem trgu in organizirajo svoje dejavnosti na osnovi strategij, ki učinkujejo globalno. Skoraj vsi konglomerati so ustanovljeni v Severni Ameriki, zahodni Evropi, Avstraliji in na Japonskem, kar je izoblikovalo večje koncentracije ekonomske in simbolne moči. Ta koncentracija moči je neenako razdeljena in jo nadzoruje

zasebni kapital. Poleg tega je razvoj komunikacijskih konglomeratov vodil do oblikovanja razširjenih zasebno nadzorovanih omrežij komunikacije, prek katerih lahko potuje informacijska in simbolna vsebina (glej Held in McGrew, 2000: 208-209).

Nove tehnologije so tudi prispevale k globalizaciji komunikacij v drugi polovici 20. stoletja: bolj razširjeni in razviti kabelski sistemi, ki so zmožni večjega prenosa elektronsko kodiranih informacij; povečana uporaba satelitov z namenom komunikacije na velike razdalje; povečana uporaba digitalnih metod procesiranja informacij, hranjenja in nadomestitve (digitalizacija informacij, skupaj z razvojem elektronskih tehnologij, je povečala sposobnost hranjenja in prenosa informacij ter je ustvarila osnovo za konvergenco informacijskih in komunikacijskih tehnologij, tako da je lahko informacija pretvorjena relativno lahko med različnimi komunikacijskimi mediji). Uporaba telekomunikacijskih satelitov je ustvarila sistem globalne komunikacije, ki je dejansko trenutna in ne potrebuje zemeljske postaje in žične povezave (glej Held in McGrew, 2000: 209-210).

Osrednja značilnost globalizacije komunikacij je dejstvo, da medijski produkti krožijo v mednarodni areni. Izdelki, ustvarjeni v eni državi, se distribuirajo na domačem tržišču in tudi na globalnem trgu. Mednarodni tok medijskih produktov je strukturiran proces, v katerem imajo določene organizacije dominantno vlogo in v katerem so določene regije sveta zelo odvisne od drugih pri dobavi simbolnih dobrin:

“Strukturiran karakter mednarodnega toka simbolnih dobrin je rezultat različnih zgodovinskih in ekonomskih faktorjev. Na področju novic vzorci odvisnosti zrcalijo zapuščino mednarodnih poročevalskih agencij, ustanovljenih v Londonu, Parizu in New Yorku... Na področju zabave ekonomska moč Hollywooda nadaljuje odkrivati večji vpliv na mednarodne tokove filmov in televizijskih programov. Mnoge televizijske postaje v manj razvitih državah nimajo virov za proizvodnjo lastnega obsežnega ustvarjanja programa. Uvoz ameriških nadaljevank... je relativno poceni... način zapolnjevanja urnikov oddajanja” (Held in McGrew, 2000: 210).

Bistveno je, da se upoštevajo vzorci dostopa do materiala, prenesenega prek globalne mreže ob analiziranju vzorcev mednarodnih tokov. Treba je poudariti, da je bila analiza narejena na osnovi televizijskih programov, toda v nekaterih delih sveta je bil dostop do televizije omejen na majhen del populacije, ki je živela v večjih urbanih središčih. Ostajajo neenakosti v sposobnosti posameznikov v različnih delih sveta, da pridobijo dostop do materialov, ki se

distribuirajo prek globalnih mrež. Poleg tega so globalizirani simbolni materiali izpostavljeni različnim vzorcem pojmovanja, kar pomeni, da je težko vedeti, kako ljudje uporabljajo globalizirani simbolni material, na primer njihovo inkorporacijo v vsakdanjem življenju (glej Held in McGrew, 2000: 211).

5.1.3 GLOBALNI TREND K DEREGULACIJI

Hitre spremembe v sistemu globalnih medijev so temeljile na novi informacijski ureditvi svobode trga in so okrepile tržna pravila. V ZDA ustava ščiti pravico do komercialnega govora pred državno intervencijo. EU samo želi ustanoviti enoten evropski trg za komercialne medije. Na mednarodnem nivoju nadaljujejo dominantne institucije in trgovinski sporazumi odpravljanje vseh ovir na trgu. ZDA in Mehika sta leta 1996 podpisali pakt, da druga drugi odpreta svoje satelitske televizijske trge. IMF (Mednarodni denarni sklad) se je zavezal spodbujati ustanavljanje komercialne medije globalno, da bi bolje služili potrebam tržne ekonomije. Cilj WTO (Svetovna trgovinska organizacija) je spodbuditi enoten globalen trg za komercialne medije. Zaradi globalnih komunikacijskih industrij in tehnologij se povečuje sprejemanje manjšega nacionalnega državnega nadzora nad vitalnimi področji komunikacije (glej Held in McGrew, 2000: 219-220).

Ameriška podjetja nadaljujejo s prevlado na trgu globalnih medijev. V 90-ih letih 20. stoletja je bil val združitvev in nakupov globalnih medijskih gigantov. To, kar nastaja, je nakopičen globalen medijski trg. V tem obdobju se vsa medijska podjetja odzivajo na splošno tržno situacijo, ki jih sili, da postanejo večja, globalna in vertikalno integrirana (glej Held in McGrew, 2000: 219-221).

5.2 KULTURNI IMPERIALIZEM

Definicija: “Kulturni imperializem (...) je praksa spodbujanja kulture in jezika enega naroda v drugem, posebej če je ena velika, močna nacija in druga majhna, revna. To lahko prevzame obliko aktivne, formalne politike ali splošnega odnosa.”

(www.campusprogram.com/reference/en/wikipedia/c/cu/cultural_imperialism.html)

Zgodovina nastanka zgodnjih imperijev je prežeta z nasiljem: “Imperiji so skozi zgodovino nastajali s podporo vojaške sile in fizičnega nasilja. Dolgoročno so populacije težile k temu, da so bile absorbirane v dominantno kulturo ali da so njihove značilnosti pridobile posredno.” (www.campusprogram.com/reference/en/wikipedia/c/cu/cultural_imperialism.html)

Primerov kulturnega nasilja nad šibkejšimi narodi je v zgodovini nešteto: “Eden prvih znanih primerov kulturnega imperializma je bilo rimsko uničenje etruščanske kulture in jezika. Grki so gradili telovadnice, gledališča in javna kopališča na osvojenih teritorijih (kot je bila antična Judeja), ker so želeli, da se populacija osvojenih ozemelj stopi z grško kulturo. Širjenje skupnega grškega jezika je bil še eden od večjih faktorjev v tem stapljanju.” (www.campusprogram.com/reference/en/wikipedia/c/cu/cultural_imperialism.html)

Angleška država je skušala nadomestiti neangleške jezike z angleškim jezikom z Book of Common Prayer (knjiga liturgije anglikanske cerkve):

“Z zamenjavo latinščine z angleščino ter z zatiranjem katolicizma je bila angleščina učinkovito vsiljena kot cerkveni jezik... Hkrati niso ljudje na mnogih predelih Kornovalije razumeli ali govorili angleščino. Kornovalski jezik ni več zadeva življenja ali smrti, čeprav je to bil leta 1549. Mnoge Kornovalce, ki so protestirali proti vsiljeni liturgični knjigi anglikanske cerkve leta 1549, je pobila kraljeva vojska. Njihovi voditelji so bili usmrčeni in ljudje so trpeli zaradi povračilnih ukrepov. V 18. in 19. stoletju je dominantna angleška ustanova neuspešno skušala eliminirati vse neangleške jezike znotraj britanskih otokov (valižanščino, irščino in škotsko-galski jezik), tako da jih je z zakonom prepovedala ali pa drugače marginalizirana njihove uporabnike. Mnogi drugi jeziki so bili skoraj ali popolnoma izbrisani, vključno s kornovalščino in manjščino.”

(www.campusprogram.com/reference/en/wikipedia/c/cu/cultural_imperialism.html)

Kolonializem je spodbudil tudi kulturni imperializem: “S tem ko se je raziskovanje obeh Amerik stopnjevalo, so evropski narodi (Angleži, Francozi, Belgijci, Nizozemci, Španci in Portugalci) med seboj tekmovali, da bi zahtevali nek teritorij zase v upanju, da bodo ustvarili večje ekonomsko bogastvo. Tem novim kolonijam so evropski osvajalci vsilili svoj jezik in kulturo. Kitajska že od začetka 20. stoletja aktivno zatira tibetansko kulturo in vero, prav tako spodbuja kitajsko imigracijo v Tibet.”

www.campusprogram.com/reference/en/wikipedia/c/cu/cultural_imperialism.html

V 20. stoletju je kulturni imperializem povezan z ZDA in Sovjetsko zvezo... Večina držav (izven ZDA) čuti, da visoka stopnja kulturnega izvoza (poklic in popularna kultura: popularne in akademske knjige, filmi, glasba in televizija) ogroža edinstvene načine življenja ali moralne vrednote, kjer so taki kulturni uvozi popularni.”

www.campusprogram.com/reference/en/wikipedia/c/cu/cultural_imperialism.html

Ekonomska globalizacija je močno vplivala na kulturne spremembe:

“Globalizacija ima globoke vplive na kulturo... Vplivi so sledeči: ekonomska globalizacija je izoblikovala dva vzporedna in nasprotna kulturna trenda. Prvi trend je, da je ustvarila sedanjo industrijsko kulturo in popularno kulturo v svetu ter lansirala nekatere zahodne vrednote, da so bile sprejete do določene mere. V prejšnjih časih so kulture elit vedno prevladovala nad kulturnim procesom neke države in ohranjena je bila določena napetost med elitnimi kulturami ter popularno kulturo. Toda industrializacija in modernizacija sta omogočali možnost obsežne množične potrošnje, vključno s kulturno potrošnjo. Originalna napetost med elitno in popularno kulturo je bila popolnoma uničena. Popularna kultura je vzvalovila in preplavila elitno kulturo s kvantiteto... Popularna kultura ima značilnosti, kot so: plehkost, komercialna narava, mehanična narava... V preteklosti so popularne kulture v različnih državah imele svoje močne nacionalne in lokalne razločevalne značilnosti... Ne glede na to, kako sta se ZDA in Sovjetska zveza soočali v hladni vojni, ali ne glede na to, kako napeti so odnosi ZDA z državami, kot je Iran, mladi ljudje v ZDA, Sovjetski zvezi, Iranu in v drugih državah sveta prevzamejo modo kavbojk, disko glasbe in barvanja las... Ekonomska globalizacija je spodbudila širjenje zahodnih vrednot, kar je globljega pomena. Zahodne države so pokazale serijo vrednot, kot je demokracija, svoboda, človekove pravice, tržna konkurenca, pravni sporazum in individualizem.”

www.siis.org.cn/english/journal/xytu2.htm

Razlogi, zakaj se vse kulture ne smejo poenotiti, so naslednji: “Različne nacionalne kulture so izredno bogate in raznolike, so veliko skladišče izkušenj in modrosti, s katerimi si človeštvo pomaga v krizi... Če je kultura ‘globalizirana’ ali ‘vesternizirana’ kot nekateri ljudje pravijo, bo prihodnost človeštva žalostna.” www.siis.org.cn/english/journal/xytu2.htm

Kljub temu da obstaja globalna veljava popularne kulture in širjenje zahodnih vrednot, pa to ne pomeni, da ekonomska globalizacija nujno povzroča kulturno globalizacijo:

“Prvič, obstaja še ena tendenca pri ekonomski globalizaciji ob vplivu na kulturo, to je spodbujanje krepitve kulturne nacionalizacije in lokalizacije ter ponovne vzpostavitve in zaščite edinstvenega pomena vsake kulture. Poplava popularne kulture in sprejetje zahodnih vrednot je izzvala vroče razprave od ‘šol vesternizacije’ do ‘šol nativizma’. (...) Drugič, izoblikovanje človeških skupnih kulturnih vrednot potrebuje različne kulture, posebej nezahodne kulture, da bi prispevale svoje izvrstne vrednote. V določenem smislu imajo zahodne vrednote mnogo močnih odlik, imajo pa tudi pomanjkljivosti kot vse kulturne vrednote. (...) Tretjič, sama kulturna raznovrstnost lahko zagotovi človeštvu, da ne bo pri prihodnjih izzivih uničeno zaradi enotnega ‘kulturnega gena’. Ob koncu stoletja je človeštvo izjemno napredovalo, prav tako se je soočalo tudi z neverjetnimi problemi. (...)”

(www.siis.org.cn/english/journal/xytu2.htm)

Kulturni imperializem se v današnjem času najbolj kaže v medijskemu imperializmu:

“Medijski imperializem je vzrok ekonomske prevlade prek globalnih operacij medijskih industrij in močnih multinacionalnih korporacij, ki nadzorujejo tok informacij in distribucijo medijskih izdelkov. Zahodni mediji v obliki popularnih kulturnih izvozov spodbujajo kapitalistično potrošniško družbo, utemeljeno na materializmu. Domneva se, da potrošniška družba briše in uničuje tradicionalne vrednote in načine življenja ter ‘znižuje ceno’ kulturam držav tretjega sveta. Te kulture so ujetniki kapitalističnih vrednot, ki jih mediji prenašajo.”

(www.si.umich.edu/Classes/607/MT_Projects/mt_papers/tonya_berenson_mt_paper.htm)

Toda kljub negativnemu vplivu medijev je težko reči, da nastaja ena oblika kulture, ki zajame celotno človeštvo: “Ni dvoma, da imata modernizacija in kapitalistični sistem negativen učinek na kulture tretjega sveta. Vendar kritiki ne upoštevajo asimilacijsko naravo človeških kultur. Ljudje so sposobni, da tržno naravnano imperialistično kulturo prilagodijo lastnim potrebam in okusom, skladno s svojimi kulturnimi identitetami.”

(www.si.umich.edu/Classes/607/MT_Projects/mt_papers/tonya_berenson_mt_paper.htm)

Nastajajoča globalna kultura je referenčni sistem, ki organizira kulturno raznovrstnost po svetu:

“Nastajajoča globalna kultura je sestavljena iz univerzalnih kategorij in standardov, s katerimi kulturne razlike postanejo vzajemno razumljive in kompatibilne. Vse družbe sveta postajajo medsebojno kompatibilne in razumljive. Družbe po svetu si postajajo po eni strani vedno bolj podobne, po drugi strani pa bolj različne. Antropolog Richard Wilk je imenoval ta novi referenčni sistem ‘strukture skupne razlike’. Ta beseda se nanaša na novo globalno hegemonijo, ki je hegemonija strukture in ne vsebine. Globalne strukture organizirajo različnost. Medtem ko mnoge kulture ohranjajo različnost in pisanost, postajajo različne na zelo uniformne načine. Večina današnjih globalnih kategorij in standardov nastaja na Zahodu, širijo pa se, ker se jih ljudje prilastijo in jih uporabljajo, da bi se izražali ter da bi se borili za lastne cilje. V procesu so hegemonistične strukture same preoblikovane. Določene ideje, zgodbe in zgodovine... so dostopne večjemu številu ljudi v različnih delih sveta. Posredujejo se predvsem prek medijev in milijonov ljudi, ki so migranti, begunci, turisti in poslovneži. Mediji in ljudje ‘na pohodu’ silijo druge ljudi, da reflektirajo svoje načine življenja v zrcalu drugih načinov življenja. Posledično zelo mnogo ljudi razvije ‘komparativno zavest’.”
(www.inst.at/studies/collab/breidenb.htm)

Danes obstajata dva scenarija, ki vključujeta globalno kulturo v smislu kulturnega imperializma. Prvi je nastanek globalne kapitalistične monokulture: “... moč transnacionalnega kapitalizma, da bi distribuiral svoje kulturne dobrine po svetu, je projeciran skozi distribucijo kapitalistične monokulture. Iz ‘inkorporacije’ vseh nacionalnih kultur v globalen kapitalistični ekonomski sistem nastaja zaobjeta kultura kapitalizma” (Tomlinson, 1999: 81).

Drugi scenarij je ‘vesternizacija’ svetovne kulture, ki pomeni:

“Celotna serija stvari, vključno s širjenjem evropskih jezikov in potrošniške kulture ‘zahodnega’ kapitalizma (...), toda tudi stilov oblačenja, prehranskih navad, arhitekture in glasbenih oblik, sprejetja urbanega življenjskega stila, temelječega na industrijski proizvodnji, vzorca kulturne izkušnje, ki ga ponujajo množični mediji, serije filozofskih idej ter vrste kulturnih vrednot in stališč glede

osebne svobode, spola, spolnosti, človekovih pravic, političnih procesov, vere, znanstvene in tehnološke racionalnosti itd.” (Tomlinson, 1999: 89).

Toda obstajata tudi dva splošna odgovora, ki zanikata strahove scenarija ‘vesternizacije sveta’: “Prvi je, da ni nujno, da umestitev globalne modernosti predstavlja nadaljevanje kulturne dominacije ‘Zahoda’... nad ostalim svetom. (...) Druga točka (...), lahko se strinjamo, da modernost vključuje umestitve institucij, ki so v zelo širokem smislu ‘uniformne’, in ki ustanovijo vrsto generalne kulturne agende... Vsekakor... obstaja dokaj široka zbirka kulturnih odgovorov na to agendo..., da se nezahodne kulture možne prilagajanja in se tudi prilagodijo” (Tomlinson, 1999: 96).

Zelo pomembno je poudariti dejstvo, da je stik različnih kultur v zgodovini povzročil pozitivne posledice: “... kulture so vedno vplivale druga na drugo in ta vpliv je pogosto obogatil skupnosti v interakciji...” (Lechner in Boli, 2000: 312).

Glavni problem današnje globalne interakcije je napetost med kulturno homogenizacijo in kulturno heterogenizacijo: “Široka zbirka empiričnih dejstev bi se lahko prenesla, da bi vplivala na homogenizacijski argument... to, česar ti argumenti ne zmorejo upoštevati, je, da najmanj tako hitro, kot so prišli vplivi iz različnih metropol v nove družbe, težijo k temu, da udomačijo na tak ali drugačen način: to lahko ugotavljamo tako za glasbene in gospodinjske stile kot za znanost in terorizem...” (Lechner in Boli, 2000: 324).

Najbolj znan način odpora proti globalni kulturi najdemo v globalnem fundamentalizmu: “Za islamske militante to vključuje obveznost širiti islamsko revolucijo in premagati dominantnega zahodnega satana. Globalna kultura... postane tarča fundamentalističnih gibanj” (Lechner in Boli, 2000: 339).

5.3 POTROŠNIŠKA DRUŽBA

Po letu 1990 so mediji začeli zelo pomembno vlogo na področju kulturne globalizacije:

“... mediji predvajajo svet svetu; medijski produkti se izvažajo čez nacionalne meje, pogosto na osnovi kapitalskih virov, ki so pritegnjeni s strani korporacijskih akterjev posameznih nacionalnih držav; privlačnost medijskih izdelkov stopnjuje

povpraševanje po takih stvareh, kot je električna, elektronski hardver in softver; to pa vpliva na lokalno proizvodnjo in uvoz; ponudba elektrike vodi do povpraševanja po drugih električnih dobrinah; mediji so sredstvo za oglaševanje in oglaševanje izdelkov pogosto stimulira povpraševanje po njih: bodisi da je izdelano v državi ali je uvoženo, vedno je pomembna spodbuda mednarodni trgovini” (Mohammadi, 1997: 21).

Potrošniška kultura je povzročila spremembe v odnosu do naše identitete:

“V potrošniški kulturi postane potrošnja glavna oblika samoizražanja in vodilni vir identitete. Implicira, da materialni ali nematerialni predmeti... postanejo komodificirani, ker je njihova vrednost ocenjena v kontekstu njihove proizvodnje ali uporabe... Postmodernizirana potrošniška kultura doživlja hiperkomodifikacijo, v kateri majhne razlike med izdelki... lahko determinirajo variacije v povpraševanju in v kateri je potrošnja razločevana na osnovi glasilcev, znanih kot ‘blagovne znamke’. Tukaj je potrošnja ali bolj točno sposobnost trošenja sama reflektivno potrošena. Ta tendenca je zajeta v besedah kot ‘okus’, ‘moda’, in ‘življenjski stil’, ki postanejo ključni viri socialne diferenciacije, ki zamenjujejo razred in politično pripadnost” (Waters, 1995: 140).

Glavna značilnost potrošniške družbe je nastanek globalne kulture:

“... Vzpon globalne kulture je zelo pomembna značilnost trenutne globalizacije. S tem da spremlja dramatično širjenje kapitalizma in novih transnacionalnih političnih organizacij, nastaja nova globalna kultura kot rezultat računalniške in komunikacijske tehnologije, potrošniške družbe s svojo panoramo dobrin in storitev, transnacionalnih oblik arhitekture in oblikovanja ter širokega razpona izdelkov in kulturnih oblik, ki prehajajo nacionalne meje in postajajo del nove svetovne kulture. Globalna kultura vključuje širjenje medijskih tehnologij, ki resnično ustvarjajo sanje Marshalla McLuhana, globalno vas, v kateri ljudje po celem svetu gledajo politične spektakle, kot je zalivska vojna, večje športne dogodke, zabavne programe in oglaševanje, ki neustavljivo spodbuja kapitalistično modernizacijo. Ob tem pa vedno več ljudi vstopa v globalna računalniška omrežja, kjer v trenutku okrožijo svet ideje, informacije in podobe in premagujejo meje prostora in časa. Globalna kultura spodbuja življenjski stil, ki vključuje potrošnja

izdelkov in identitet. Transnacionalne korporacije razvijajo oglaševanje, da bi prodrle na lokalna tržišča, s prodajo globalnih izdelkov ter da bi premagale lokalni odpor. Širjenje zasebnih kabelskih in satelitskih sistemov je agresivno podpiralo komercialno kulturo po svetu.”

www.gseis.ucla.edu/courses/ed253a/dk/GLOBPM.htm

Globalna potrošniška kultura je beseda, ki označuje “... potrošniško kulturo, ki je bila razvita v ZDA sredi 20. stoletja in je bila posredovana vsem drugim delom sveta” (Waters, 1995: 140).

Potrošniška kultura se ustvarja predvsem s pomočjo množičnih medijev in vključuje določene značilnosti: “Potrošniška kultura je ustvarjena z oglaševanjem in podobnimi učinki množičnih medijev. (...) Ker se simbolično prenaša, sprošča potrošniška kultura vrednote in preference posebnih socialnih ter geografskih lokacij in seveda razveljavlja socialne ter politične strukture modernosti, vključno z državami. To naredi tako, da izpodkoplje kulturne razvrstitve modernosti s tem, da deklasificira ali dediferencira kulturo” (Waters, 1995: 140).

Potrošniško kulturo so globalni mediji ponesli na globalno raven:

“Če je originalna ameriška verzija potrošniške kulture odvisna od množično posredovanega oglaševanja in posnemanja, je ta proces vstopil v globalno fazo s širjenjem komunikacijskih tehnologij v družbo nacionalne države... Primeri so številni... ‘svetovni avtomobili’... many colours of Bennetton, kjer je barva sicer majhna in nepomembna, a bistvena sprememba v njihovih standardiziranih oblačilih, Nike in Reebok priložnostni čevlji ter leviske navdihujejo globalno popularno kulturo” (Waters, 1995: 141).

Informatizacija je še en zelo pomemben proces, ki ga je povzročila ICT revolucija: “Izraz informatizacija se nanaša na proces, s katerim so prvotne informacijske tehnologije kot svetovni splet in druge komunikacijske tehnologije preoblikovale ekonomske in socialne odnose do take mere, da so kulturne in ekonomske ovire minimalizirane.”

www.acjournal.org/holdings/vol3/Iss3/spec1/kluver.htm

Obstajajo tako pozitivne kot negativne lastnosti procesov globalizacije in informatizacije. Pozitivne in negativne so:

“... globalizacija in informatizacija lahko pooblastita posameznike in družbe, da se angažirajo v mednarodni areni za ekonomske, politične in kulturne vire. Poleg

tega obe globalizacijski sili omogočata večji pretok informacij... tehnologizacija je prinesla 'demokracijo informacij'(...), kakorkoli, obstaja širjenje informacij glede življenjskih stilov, religij in kulturnih vprašanj... Informacijska tehnologija se lahko tudi uporablja, da bi omogočila marginaliziranim skupnostim... angažirati se v dejavnostih, da bi postale informacijske tehnologije ... dostopne za namene nacionalnega in lokalno ekonomskega razvoja.... Nekateri trdijo, da bodo nove sile pomagale demokratizirati režime, ki morajo bodisi omogočati informacije ali tvegati, da izgubijo koristi ekonomske rasti, kar bo prispevalo k neizogibni demokratizaciji družb. (...) Na negativni strani globalizacija in informatizacija grozita, da bi spodkopali stoletne tradicije, lokalno avtonomijo in kulturno integriteto. Internet npr. je angleški jezikovni medij..., zato globalizacija ustvarja globalen ekonomski sistem, v katerem so tisti, ki imajo največ kapitala, najbolj sposobni, da obvladajo globalen trg... Tako isti dostop do informacij, ki ga omogoča internet, uporabljajo tudi tisti z nepoštenimi cilji, kot so npr. mednarodni teroristi... Razvojno poročilo Združenih narodov iz leta 1999 trdi, da je globalizacija povečala razlike med bogatimi in revnimi narodi ter da industrializirane države zelo izrabljajo trge in naraščanje pomena informacij ter znanja v novi globalni ekonomiji... Končno, eden potencialno najbolj uničujočih vplivov sil globalizacije in informatizacije je, da ustvarja zahrbtnen konflikt med novim ekonomskim redom in lokalnimi oz. celo plemenskimi interesi... Barber opredeljuje dialektiko med 'McWorld vs. Jihad' kot neizogibno točko konflikta v prihodnosti..."

(www.acjournal.org/holdings/vol3/Iss3/spec1/kluver.htm)

6 ZAKLJUČEK

Globalizacija kot družbeni proces je globoko vpeta v naše življenje. Kaže se nam na mnogih področjih, kot je kulturno, politično, vojaško, ekonomsko itd. Kot sem že povedal v uvodu, globoko posega v naša življenja z neprestanimi spremembami, ki jih doživljamo. Toda kot vsak družbeni proces tudi globalizacija ni nastala čez noč. Za tako stopnjo globalizacije, kot jo doživljamo danes, so bila potrebna desetletja tihih, nevidnih sprememb, na stotine tehnoloških novosti in organizacijskih inovacij, kot so nevladne in multilateralne organizacije. Dejansko se je proces globalizacije kot proces krčenja časa in prostora začel že davno v preteklosti človeštva, toda najbolj izrazito se je zavedamo šele v zadnjem desetletju in pol, ko so svetovne politične spremembe (padec komunističnega bloka), izboljšana komunikacija (zaradi satelitskih TV-postaj) in transport (pocenitev prevozov blaga in ljudi zaradi znižanja prevoznih stroškov) ustvarile občutek, da je svet majhen.

Svojo nalogo sem razdelil na tri dele in v njih skušal najti povezavo med posameznimi globalizacijskimi procesi. Ker je globalizacija zelo širok in raznolik proces, sem se osredotočil le na njen najbolj viden in očiten del, tj. vpliv ekonomske globalizacije na politično in kulturno globalizacijo.

V delu, kjer sem opisoval ekonomsko globalizacijo, sem opredelil sam pojem, nato sem se dotaknil zgodovinskega procesa in glavnih akterjev, ki so uveljavili to obliko globalizacije. Opisal sem tudi, kakšen je bil proces nastanka globalne ekonomije in katere so osrednje sile tega procesa (subjekti in institucije).

V političnem delu sem opredelil zgodovinski razvoj politične globalizacije od prvih oblik držav – imperijev – do nastanka modernih nacionalnih držav. V poglavju o krizi ideje nacionalne države sem dokazal, da ni kriza nič novega in da je bila ideja o suverenosti na osnovi principov teritorialnosti in avtonomije v preteklosti mnogokrat prekršena. Hkrati sem opisal okoliščine, v katerih je prišlo v sedanji fazi globalizacije do krize vloge nacionalne države. Kljub temu je jasno, da na politično sceno poleg nacionalnih držav vstopajo še drugi akterji, ki so jih ustanovile države same – multilateralne institucije. In prav zaradi težav pri reševanju vprašanj, ki so bila nekoč izključno notranja, so se države odločile tem institucijam prepustiti del svojih pooblastil, del svoje suverenosti. Hkrati sem v naslednjem poglavju razložil, kako je prišlo do nastanka globalne

politike, do evolucije novih političnih tvorb in institucij (mednarodnih vladnih in nevladnih organizacij) ter mednarodnih političnih ureditev. Pri tem je treba poudariti, da imajo v sodobnem svetu pomembno vlogo tudi poslovne transnacionalne organizacije, kot so multinacionalna podjetja. V poglavju Vpliv politike na ekonomijo in obratno sem razložil proces ločitve politike od gospodarstva. Seveda je tudi tu šlo postopoma, saj je država bila primorana sprevideti, da sama ni dovolj močna, da bi zadovoljevala vse potrebe svojih državljanov (kriza korporacijske države blaginje). Ugotovil sem, da se je nacionalna država morala prilagoditi, bodisi da je sodelovala kot aktivni akter v gospodarstvu (opisal sem tri vrste odzivov na ekonomsko globalizacijo) bodisi tako, da so se države začele globlje povezovati v integracije (npr. EU). V zadnjem poglavju sem opredelil povezavo med politično stabilnostjo in demokracijo. Kot so pokazale različne raziskave imajo države z demokratičnimi političnimi ureditvami boljši gospodarski razvoj kot tiste z nedemokratičnimi. Ugotovil sem tudi, da demokracija nima alternativ v svetovni ureditvi, še posebej po padcu komunizma in socializma v 90-ih letih 20. stoletja. Hkrati sem tudi ugotovil, da kapitalistični sistem za svoj razvoj ne potrebuje določenega političnega sistema, kot je demokracija, da lahko funkcionira (tak primer je Kitajska).

V zadnjem delu sem se ukvarjal s kulturno globalizacijo. Tu sem bil v veliki dilemi, saj je fenomen kulturne globalizacije tako širok, da sem moral dobro premisliti, katere aspekte kulturne globalizacije bom izostril. Odločil sem se, da bom prek zgodovinskega orisa posebej opredelil tiste tehnološke inovacije, ki so najvidneje zaznamovale spremembe na kulturnem področju. Te so bile: izum telegrafa, ustanovitev mednarodnih poročevalskih agencij in prenos informacij prek elektromagnetnega spektra (radio in TV). Nato sem opisal proces globalizacije komunikacij v 20. stoletju (nastanek velikih komunikacijskih konglomeratov zaradi koncentracije v medijskih industrijah, novih tehnologij, kot so kabelski sistemi, povečana uporaba satelitov in digitalnih metod procesiranja informacij). V zadnjem delu sem se dotaknil globalnega trenda deregulacije v 80-ih letih 20. stoletja na Zahodu, ki se je v 90-ih letih nadaljevala po celem svetu. Toliko glede zgodovinskega razvoja. V poglavju o kulturnem imperializmu sem ugotovil, da je bilo v zgodovini človeštva nešteto primerov zatiranja različnosti narodov in njihovih kultur. Za današnji čas pa je težko reči, da ponovno prihaja do tako radikalnih ukrepov, kot so jih izvajali kolonizatorji na osvojenih ozemljih. V sodobnosti narekuje popularna kultura nove trende, toda ta kultura se oblikuje hkrati na vseh koncih sveta (v televizijskih sporedih jo vidimo v obliki španskih limonad ali ameriških nanizank). Dejstvo je, da globalna kultura, ki nastaja, organizira kulturno

raznoverstnost po svetu. Danes vsaka kultura vpliva na vsako, kar kulture bogati in povzroča vedno večjo heterogenost. V zadnjem poglavju sem se dotaknil potrošniške družbe, ki jo posebej spodbuja globalna kultura. Ugotovil se, da množični mediji igrajo pomembno vlogo pri ustvarjanju potrošniške kulture. Informacijska tehnologija je povzročila pravo revolucijo na področju ekonomskih in socialnih odnosov. Najbolj vidna sprememba prihaja z internetom.

Pri ugotavljanju, ali ekonomska globalizacija vpliva na politično, sem odkril, da povezava obstaja. Ob raziskovanju sem doumel, da se ekonomska globalizacija prekriva s politično in je zato obe obliki težko razmejiti. Razumel sem, da se je t.i. druga (moderna) faza globalizacije (kot jo mnogi avtorji imenujejo in ki se začneja z brettonwoodskim sporazumom oz. s koncem 2. svetovne vojne) začela s politično voljo držav, ki so si želele miru, gospodarskega napredka, politične stabilnosti, blaginje in predvsem take politične ureditve, ki ne bi povzročala sporov in vojn med državami. Toda sčasoma je zaradi umika 'politike iz gospodarstva' oz. samega interesa države, ki ni bila več sposobna uresničevati interesov svojih državljanov (kriza države blaginje), postala vloga ekonomije in gospodarstva čedalje pomembnejša. S tega vidika lahko rečem, da se vpliv ekonomske globalizacije krepi tudi na političnem področju (tako je nastala Evropska unija, pa tudi NAFTA in drugi prostotrgovinski sporazumi in unije).

Kar se tiče neposrednih vplivov ekonomske in kulturne globalizacije, sem odkril, da v današnjem času ima ekonomska globalizacija močan vpliv na kulturno, še posebej, odkar so postala tržišča za kulturne dobrine komercializirana in komodificirana (filmska, glasbena, prehrabena, modna industrija itd.). Kompleksnost globalizacije se kaže tudi v tem, da vstopa v pogajanja o sprostivni trgovini na področju filmske in televizijske industrije politika. Mnoge države, kot na primer Francija, so zahtevale, da se sprostitev trgovine na tem področju omeji, saj so želele zaščititi svojo lastno produkcijo. Tu se pogajanja odvijajo bolj na politični kot na ekonomski ravni (saj politiki zastopajo interese svojih gospodarstev), kajti v imenu držav se pogajajo ustrezne institucije (WTO), v katerih sedijo predstavniki posameznih držav. Težko je reči, katera oblika globalizacije vpliva na katero, saj se vse oblike globalizacije med seboj prekrivajo, dopolnjujejo in nadgrajujejo. Res pa je, da za vsakimi pogajanja stojijo ekonomski interesi držav, ki so vključeni v pogajanja, in njihova gospodarstva. Zato sama kulturna globalizacija ne bi bila mogoča brez sočasne ekonomske in politične globalizacije.

7 LITERATURA

- 1) Albrow, Martin; King, Elizabeth (1990): *Globalization, Knowledge and Society: Readings from International Sociology*. Sage Publications. London. Newbury Park. New Delhi.
- 2) Bauman, Zygmunt (2000): *Globalization. The Human Consequences*. Polity Press. Cambridge. Oxford.
- 3) Berger, Peter L.; Huntington, Samuel P., (2002): *Many Globalizations. Cultural Diversity in the Contemporary World*. Oxford; New York: Oxford University Press.
- 4) Blau, R. Judith (2001): *The Blackwell Companion to Sociology*. Blackwell Publishing Ltd. Oxford.
- 5) Castells, Manuel (2000): *The Rise of the Network Society*. Blackwell. Oxford.
- 6) Crow, Graham (1997): *Comparative Sociology and Social Theory. Beyond the Three Worlds*. Macmillan Press Ltd.
- 7) Drucker, F. Peter (1992): *The Age of Discontinuity*. Transaction Publishers. New Brunswick.
- 8) Drucker, F. Peter (1993): *Post-capitalist Society*. Butterworth Heinemann Ltd. Oxford.
- 9) Featherstone, Mike (1990): *Global Culture. Nationalism, globalization and modernity*. Sage Publications. London. Newbury Park. New Delhi.
- 10) Fine, Ben; Leopold, Ellen (1993): *The World of Consumption*. Routledge. London. New York.
- 11) Frank, Andre Gunter; Gills, K. Barry (1993): *The World System. Five hundred years or five thousand?* Routledge. London and New York.
- 12) Gill, Stephen (1997): *Globalization, Democratization and Multilateralism*. United Nations University Press. Tokyo. New York. Paris.
- 13) Hedley, R. Alan (2002): *Running Out of Control: Dilemmas of Globalization*. Bloomfield: Kumarian Press.
- 14) Held, David; McGrew, Anthony; Goldblatt, David; Perraton, Jonathan (1999): *Global Transformations. Politics, Economics and Culture*. Cambridge Polity Press.
- 15) Held, David; McGrew, Anthony, ur. (2002): *Governing Globalization*. Cambridge Polity Press.

- 16) Held, David; McGrew, Anthony (2002): *The Global Transformations Reader. An Introduction to the Globalization Debate.* Polity Press. Cambridge. Oxford. Malden.
- 17) Hobson, M. John (1997): *The Wealth of States. A Comparative Sociology of International Economic and Political Change.* Cambridge University Press.
- 18) Huntington, Samuel P. (1997): *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order.* Touchtone Books. London itd..
- 19) Inkeles, Alex (1998): *One World Emerging: Convergence and Divergence in Industrial Societies.* Boulder: Westview Press.
- 20) Immerfall, Stefan (1998): *Territoriality in the Globalizing Society. One place or Noneč* Springer. Berlin.
- 21) Južnič, Stane (1992): *Diplomska naloga - Napotki za izdelavo.* Amalietti. Ljubljana.
- 22) Lechner, J. Frank; Boli, John (2000): *The Globalization Reader.* Oxford. Blackwell.
- 23) Martin, Hans-Peter; Schuman, Harald (1997): *Pasti globalizacije. Napad na demokracijo in blaginjo.* Co Libri. Ljubljana.
- 24) Miller, Toby; McHoul, Alec (1998): *Popular Culture and Everyday Life.* Sage Publications. London. Thousand Oaks. New Delhi.
- 25) Mittelman, James H. (2004): *Whither Globalization? The Vortex of Knowledge and Ideology.* Routledge. New York and London.
- 26) Mohammadi, Ali (1997): *International Communication and Globalization.* Sage Publications. London. Thousand Oaks. New Delhi.
- 27) Mrak, Mojmir (2002): *Mednarodne finance.* GV založba. Ljubljana
- 28) Negri, Antonio; Hardt, Michael (2003): *Imperij.* Študentska založba. Ljubljana.
- Rosenberg, Justin (2000): *The Follies of Globalization Theory. Polemical Essays.* Verso. London.
- 29) Ray, James Lee; Kaarbo, Juliet (2005): *Global Politics. Eighth Edition.* Houghton Mifflin Company. Boston. New York.
- 30) Rush, Michael (1992): *Politics and Society. An Introduction to Political Sociology.* Prentice Hall. New York itd..
- 31) Salvatore, Dominick (1998): *International Economics.* Prentice Hall. Upper Saddle River.
- 32) Shaw, Martin (1994): *Global Society and International Relations.* Polity Press. Cambridge. Oxford.

- 33) Skair, Leslie (1991): Sociology of Global System. Prentice Hall Harvester Wheatsheaf. London.
- 34) Sklair, Leslie (1994): Capitalism & Development. Routledge. London and New York.
- 35) Smelser, J. Neil (1994): Sociology. Blackwell Publishers. Cambridge. Oxford.
- 36) Sztompka, P. (1994): The Sociology of Social Change. Oxford. Blackwell.
- 37) Tomlinson, John (1999): Globalization and Culture. Polity Press. Cambridge. Oxford.
- 38) Urry, John (1995): Consuming Places. Routledge. London and New York.
- 39) Urry, John (2003): Global Complexity. Polity Press. Oxford.
- 40) Waters, Malcolm (1995): Globalization. Routledge. London. New York.

INTERNETNI VIRI:

www.schumachersociety.org/lec-man.html

www.acjournal.org/holdings/vol3/Iss3/spec1/kluver.htm

www.etnical_perspectives.be/viewpic.php?lan=e&table=ep&id=150/

www.firstmonday.dk/issues/issue7_1/nayyer/

www.ascusc.org/jcmc/vol2/issue2/goldring.html

www.globalpolicy.org/globaliz/define/2004/04heldinterview.htm

www.polity.co.uk/global/realism.htm

www.emory.edu/SOC/globalization/debates.html#interpretation

www1.worldbank.org/economicpolicy/globalization/

www.emory.edu/SOC/globalization/theories03.html

www.emory.edu/SOC/globalization/theories02.html

www.emory.edu/SOC/globalization/theories01.html

www.histech.nl/Tensions/Projecten/CS/CSMain.htm

www.mcc.org/us/globalization/

www.consciouschoice.com/issues/cc094/economicglobal.html

www.anz.com/business/info_centre/economic_commentary/globalizationeconomicpolicydemocracy.pdf

www.globalpolicy.org/nations/future/2003/0530glob.htm

www.polity.co.uk/global/executiv.htm
http://faculty.plattsburg.edu/richard.robbins/legacy/book_plan.html
www.polity.co.uk/global/globocp.htm
www.siis.org.cn/english/journal/xytu2.htm
www.newint.org/issue343/keynote.htm
www.gseis.ucla.edu/courses/ed253a/dk/GLOBPM.htm
www.campusprogram.com/reference/en/wikipedia/c/cu/cultural_imperialism.html
<http://strange.mcmaster.ca/global/glossaryxsl.jsp?sorting=Concepts>
www.emory.edu/SOC/globalization/issues.html
www.emory.edu/SOC/globalization/issues01.html
www.emory.edu/SOC/globalization/issues02.html
www.emory.edu/SOC/globalization/issues03.html
www.emory.edu/SOC/globalization/issues04.html
www.emory.edu/SOC/globalization/issues05.html
www.emory.edu/SOC/globalization/issues06.html
http://globalization.icaap.org/content/v3.1/04_believ.html
www.unu.edu/unupress/unupbooks/uu32me/uu32me0a.htm
www.cato.org/pubs/journal/cj17n3-1.html
www.lemmingland.com/nation.htm
www.globalpolicy.org/nations/natstats.htm
www.puaf.umd.edu/CISSM/Projects/NIC/Nation-State.htm
www.utoronto.ca/cis/timlin.pdf
www.geocities.com/rpfa/global.htm
http://members.fortunecity.es/rodertexto/archivo6/globaliz_risk_opport.htm
www.inst.at/studies/collab/breidenb.htm
www.diplomatie.gouv.fr/label_france/ENGLISH/DOSSIER/2000/05etat.html
www.csis.org/pacfor/pac0033.html
<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan/001917.pdf>
www.cof.org/files/documents/governing_boards/bbsglobalization.pdf
www.ise.ac.uk/collections/meetthedirector/pdf/14_nov_01.pdf
www.globalpolicy.org/globaliz/charts/index.htm

<http://ucatlaser.ucsc.edu/gnp/gnp.html>
<http://ucatlaser.ucsc.edu/trade/trade.html>
http://ucatlaser.ucsc.edu/trade/subtheme_trade_blocs.php
<http://ucatlaser.ucsc.edu/trade/tradeflows.html>
<http://ucatlaser.ucsc.edu/fdi/fdi.html>
www.ifg.org/programs/alternatives.htm
www.campusprogram.com/reference/en/wikipedia/g/gl/globalization.html
www.campusprogram.com/reference/en/wikipedia/e/et/ethnocentrism.html
www.campusprogram.com/reference/en/wikipedia/c/cu/cultural_bias.html
www.campusprogram.com/reference/en/wikipedia/c/cu/cultural_diversity.html
www.jwsr.ucr.edu/archive/vol5/number2/v5n2_split/jwsr_v5n2_manning.pdf
www.isanet.org/archive/GimenezGendreau.html
www.psa.ac.uk/cps/1995%5CaXTM.pdf
www.globalpolicy.org/soecon/bwi-wto/wbank/bigbus.htm
www.globalisationguide.org/01.html
www.globalisationguide.org/02.html
www.globalisationguide.org/03.html
www.globalisationguide.org/04.html
www.globalisationguide.org/05.html
www.globalisationguide.org/06.html
www.globalisationguide.org/07.html
www.globalisationguide.org/08.html
www.globalisationguide.org/09.html
www.globalisationguide.org/10.html
www.globalisationguide.org/11.html
www.public.iastate.edu/~cfowusu/crp%20291/globalization.pdf
www.globalpolicy.org/globaliz/cultural/2004/0113jeremyseabrook.htm
www.globalpolicy.org/globaliz/cultural/2003/0826islam.htm
www.globalpolicy.org/globaliz/cultural/2003/0808islam.htm
www.globalpolicy.org/globaliz/cultural/2003/07regulation.htm
www.globalpolicy.org/globaliz/cultural/2003/0603globalopinion.htm

www.globalpolicy.org/globaliz/cultural/2003/0304clash.htm
www.globalpolicy.org/globaliz/cultural/2003/0224language.htm
www.globalpolicy.org/globaliz/cultural/2003/0205film.htm
www.globalpolicy.org/globaliz/cultural/2003/0123fastfood.htm
www.globalpolicy.org/globaliz/cultural/2002/1110cult.htm
www.globalpolicy.org/globaliz/cultural/2002/1102arch.htm
www.globalpolicy.org/globaliz/cultural/2002/0824starbucks.htm
www.globalpolicy.org/globaliz/cultural/2002/0820reasons.htm
www.globalpolicy.org/globaliz/cultural/2002/0529geocultural.htm
www.globalpolicy.org/globaliz/cultural/2002/0318hongkong.htm
www.globalpolicy.org/globaliz/cultural/2002/2001sushi.htm
www.studienkreis.org/common/news/referat_oernek.pdf
www.findarticles.com/articles/mi_m1309/is_4_37/ai_74583361
www.suite101.com/article.cfm/sociology/10501
www.suite101.com/article.cfm/sociology/10502
www.suite101.com/article.cfm/sociology/10503
www.iue.it/personal/strath/archive/past_seminars/econpolity02_03_outline.pdf
www.polity.co.uk/global/held.htm
www.polity.co.uk/global
<http://cse.stanford.edu/class/cs201/projects-95-96/global-networks/scenarios.html>
www.nwc.navy.mil/press/review/2002/winter/re2-wo2.htm
www2.kokugakuin.ac.jp/ijcc/wp/global/06inoue2.html
<http://fbc.binghamton.edu/iwsovtv.htm>
www.newleftreview.net/pdfarticles/nlr23803.pdf
www.mises.org/fullstory.aspx?control=527&fs=the+state%3a+its+rise+and+decline
www.historycooperative.org/journals/ht/36.2/steams.html
<http://kubnw16.uvt.nl/web/globus/lubpdfs/lectures/note100.pdf>
www.shaneland.co.uk/academic/ma/globalisationessay1.pdf
www.ssrc.org/sept11/essays/teaching_resource/tr_globalization.htm
www.members.tripod.com/~csssjnu/oommen.html
<http://encyclopedia.laborlawtalk.com/globalization>

<http://plato.stanford.edu/entries/globalization/>

www.foreignpolicy.com/story/cms.php?story_id=2494&page=1

www.sas.ac.uk/ilas/die_syllabus2001.pdf

www.uoc.edu/in3/hermeneia/sala_de_lectura/castells_information_technology.htm

www.si.umich.edu/Classes/607/MT_Projects/mt_papers/tonya_berenson_mt_paper.htm